

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

MONITORING ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH RP pk. „MONITOR”

I etap badań

~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/5033~~

~~05-005033-003-0~~

WARSZAWA

65182 2002

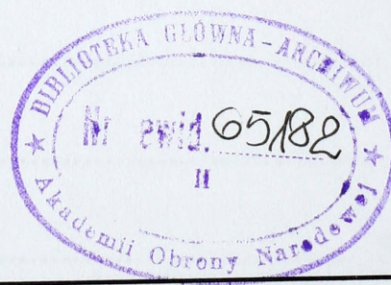
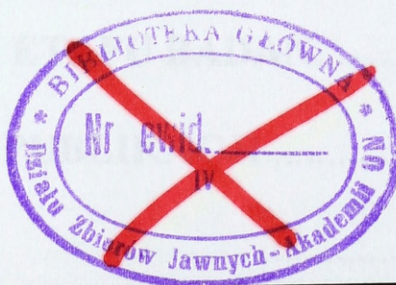
AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO OBRONNY

MONITORING ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH RP

pk. „MONITOR”

I etap badań

WARSZAWA

2002

Zespół autorski:

- płk dr hab. Józef MARCZAK - kierownictwo naukowe,
rozdział I, wnioski końcowe
- ppłk dr inż. Krzysztof PRZEWORSKI - sekretarz zespołu,
rozdziały II.1., II.3., II.4., III.1.– III.4.
- dr Aleksandra SKRABACZ - rozdział II.2., III.5.
- mjr mgr Tadeusz BERLIŃSKI - rozdział III.4.1.

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	2
ROZDZIAŁ I WPROWADZENIE METODOLOGICZNE.....	3
ROZDZIAŁ II POJĘCIE I CHARAKTERYSTYKA MONITORINGU ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....	10
II.1. Pojęcie monitoringu.....	10
II.2. Interdyscyplinarne ujęcie monitoringu.....	14
II.3. Charakterystyka monitoringu zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego.....	18
II.4. System monitoringu zagrożeń niemilitarnych.....	24
ROZDZIAŁ III WSPÓŁCZESNY ZAKRES I POTRZEBY MONITORINGU ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....	30
III.1. Pojęcie zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego.....	30
III.2. Desygnaty zagrożenia niemilitarnego bezpieczeństwa narodowego.....	37
III.3. Charakterystyka zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa Narodowego.....	44
III.4. Stan organizacyjny monitoringu zagrożeń niemilitarnych w Polsce i nowe potrzeby.....	51
III.4.1. Monitoring środowiska naturalnego.....	51
III.4.2. Monitoring środowiska społecznego.....	61
III.4.3. Monitoring środowiska politycznego.....	63
III.4.4. Monitoring środowiska gospodarczego.....	64
III.4.5. Monitoring środowiska techniki i nauki.....	65
III.5. Społeczny monitoring zagrożeń niemilitarnych.....	67
WNIOSKI KOŃCOWE Z I ETAPU BADAŃ.....	74
WYKAZ CYTOWANYCH PUBLIKACJI.....	77
ZAŁĄCZNIKI.....	84

WSTĘP

Niniejsze opracowanie jest wynikiem pierwszego etapu badań (z dwóch zaplanowanych) nad problematyką określoną tytułem MONITORING ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH RP, któremu nadano kryptonimem „MONITOR”. Celem tego etapu badań była identyfikacja i systematyzacja pojęć związanych z monitoringiem zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego oraz analiza stanu faktycznego jego funkcjonowania, a także określenie możliwości zwiększenia jego zakresu zastosowania w procesie kształtowania bezpieczeństwa Polski.

Wyniki pierwszego etapu badań zostały ujęte w trzech rozdziałach oraz części podsumowującej zawierającej wnioski końcowe.

W rozdziale pierwszym – metodologicznym – dokonano charakterystyki monitoringu jako przedmiotu badań oraz określono kolejność i metody badawcze.

Rozdział drugi zawiera dociekania identyfikujące pojęcie monitoring zagrożeń niemilitarnych połączone z jego systematyzacją i propozycją definicji.

W kolejnym rozdziale Zespół uznał za uzasadnione i celowe dokonać systematyzacji pojęć związanych z zagrożeniami niemilitarnymi bezpieczeństwa narodowego. Okazało się to pomocne przy analizie i ocenie stanu organizacji monitoringu zjawisk niebezpiecznych dla państwa w wyróżnionych środowiskach.

W drugim etapie badań zawarta zostanie analiza i ocena stanu organizacyjnego, technicznego i prawnego monitoringu różnych środowisk oraz opracowanie założeń modelu narodowego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych.

Świadomi tego, że w naszej pracy nie uniknięto błędów w prekursorskim podejściu do szerokiego i względnie nowego przedmiotu badań oczekujemy z pokorą na krytyczne uwagi i wskazania Szanownego Recenzenta, które mogą ukierunkować badania w drugim etapie.

ROZDZIAŁ I

WPROWADZENIE METODOLOGICZNE

Na przełomie tysiącleci i stuleci w sferze organizacji i funkcjonowania bezpieczeństwa narodowego poszczególnych państw, w tym także na poziomie bezpieczeństwa i porządku publicznego termin „**monitoring**” zazwyczaj w połączeniu z nazwą środowiska (uliczny, środowiska, wolności prasy, granicy, banków, lasów, chmur itp.) zdobył niezwykłą popularność w publikacjach, mediach i świadomości społeczeństw. Mało tego – to właśnie z jak najszerszym wprowadzeniem w praktykę bezpieczeństwa „monitoringu” wiążą się nadzieje społeczeństw na radykalną poprawę stanu poczucia bezpieczeństwa. Z zadowoleniem możemy stwierdzić, że zarówno popularność i „kariera” tego terminu są jak najbardziej zasłużone a nadzieje społeczeństw na poprawę bezpieczeństwa poprzez monitoring są także w pełni uzasadnione dotychczasowymi osiągnięciami monitoringu w tworzeniu bezpieczeństwa.

Zarazem skala i zakres monitoringu są współcześnie najbardziej namacalnymi wskaźnikami kultury i nowoczesności organizacji bezpieczeństwa poszczególnych państw, regionów, miast a nawet instytucji i obiektów.

O skali zagrożenia Polski w monitoringu świadczy przykład – nagłośnionego w mediach, z udziałem m.in. premiera Leszka Millera zainstalowania w Warszawie na początku grudnia 2001 r. blisko 400 (czterysta) kamer systemu monitoringu ulicznego, co w porównaniu z Londynem gdzie funkcjonuje 150 000 (sto pięćdziesiąt tysięcy) kamer „chwytających” przeciętnego londyńczyka 300 razy dziennie jest dopiero pierwszym, małym krokiem.

Jednakże, po tym pierwszym kroku monitoringu zagrożeń ulicznych stołeczni policjanci spodziewają się optymistycznie spadku aż o 30 % pospolitych przestępstw ulicznych.

W ubiegłych kilkunastu latach w Polsce różne instytucje zainstalowały szereg systemów monitorowania zagrożeń obejmujących określone przestrzenie i środowiska (np. monitoring telewizyjny zagrożeń pożarowych lasów) oraz ważne obiekty (zakłady przemysłowe, banki, budynki państwowe, placówki dyplomatyczne itp.), w tym także prywatne rezydencje.

Aktualnie obserwujemy m.in. instalowanie radarów meteorologicznych, których brak w okresie katastrofalnej powodzi w lipcu 1997 roku uniemożliwił wcześniejsze wykrycie, zaprognozowanie i ostrzeżenie władz i społeczeństwa przed powodzią.

Oprócz instalacji poszczególnych podsystemów monitoringu podejmowane są próby naukowych opracowań i praktycznego wdrożenia całościowych systemów monitoringu zagrożeń czego przykładem jest opracowany przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej System Monitoringu i Osłony Kraju¹. Oczywistym jest współpraca Polski z innymi państwami we wdrożeniach systemów monitoringu, ich sprzęganiu z systemami europejskimi i światowymi, a także korzystanie naszego państwa z doświadczeń i pomocy finansowej w realizacji projektów monitoringu.

Proces zaprzęgnięcia nowoczesnych technik monitoringu dla tworzenia bezpieczeństwa... nie jest wbrew pozorom czymś nowym w historii ludzkości. Jest po prostu zastosowaniem współczesnych osiągnięć technicznych do ciągłej obserwacji zagrożeń co przed setkami lat czyniono z... baszt obronnych i wież kościołów. Warto we wstępie opracowania naukowego problematyki monitoringu zagrożeń niemilitarnych wykazać naukową pokorę do doświadczeń przeszłości przytaczając z historii Polski opis tworzenia początków naszej państwowości.

Tak więc *„związki rodowe łączyły się w bractwa zazwyczaj w obliczu niebezpieczeństwa zewnętrznego, dla wzmocnienia własnej odporności, dla*

¹ System Monitoringu i Osłony Kraju. Osłona przeciwpowodziowa i ograniczenie zagrożeń, Publishing Institute, Warszawa 1999.

ułatwienia sobie akcji obronnej. Gdzie powstawało bractwo, tam powstawało zazwyczaj grodzisko... wyniknąć stąd musiały nowe obowiązki... 3. obowiązek strzeżenia grodzisk nie tylko na to, aby móc bronić od zniszczenia w razie nieprzewidzianego napadu nieprzyjaciół, ale i na to, aby z wyniosłych pozycji tychże obserwować ustawicznie okolicę i wcześniej ostrzegać ludność o zbliżaniu się wroga. Czynność odzywania takiej straży musiała być rozłożona równomiernie na całą ludność; obowiązek ten... nosił niezawodnie, przynajmniej u Słowian Zachodnich, taką samą nazwę..., to jest nazwę „stróży”².

Tak więc przedmiotem badań Zespołu jest monitoring zagrożeń niemilitarnych, czyli współczesna forma organizacji staropolskiej stróży.

Cel, problem główny i hipoteza robocza badań

Celem projektu badawczego „Monitoring zagrożeń niemilitarnych Polski” jest określenie współczesnego pojęcia, charakteru, znaczenia i możliwości monitoringu zagrożeń niemilitarnych w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego, a także opracowanie założeń teoretycznych narodowego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych.

Główny problem badań zawiera się w pytaniu:

Jak w pełni wyzyskać współczesne techniki monitoringu zagrożeń niemilitarnych w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego ?

Proces badawczy został ukierunkowany na sprawdzenie poprawności następującej hipotezy roboczej:

Nowoczesne technologie elektroniczne a zwłaszcza telewizja, optoelektronika, radar i detektory promieniowania oraz różnorodnych skażeń wraz z urządzeniami przesyłania, opracowywania i zapisu informacji umożliwiają ciągłą obserwację zagrożonych środowisk i obiektów dla

² Prof. dr Wiktor Czermak, *Ilustrowane dzieje Polski, Tom pierwszy od początków do X wieku*, Wiedeń b.d.w. (prawdopodobnie przed 1914 r.), s. 317.

wykrywania i prognozowania zagrożeń, a także wczesnego ostrzegania władz i społeczeństwa. Powszechne zastosowanie nowoczesnych technologii monitoringu umożliwi radykalne zmniejszenie skutków zagrożeń niemilitarnych, a także zwiększy efektywność prowadzenia działań zabezpieczających i ratowniczych.

Pełne wyzyskanie możliwości współczesnego monitoringu będzie możliwe poprzez stworzenie narodowego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych – umożliwiającego wykorzystanie efektów funkcjonowania poszczególnych podsystemów na szczeblu państwa, województwa, powiatu i gminy.

Zadania badawcze projektu

1. Określić współczesne pojęcie, charakter, istotę i typologię monitoringu zagrożeń niemilitarnych.
2. Określić współczesne pojęcie i typologię zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego.
3. Ocenic stan monitoringu zagrożeń niemilitarnych w Polsce i sąsiednich państwach.
4. Określić współczesne i perspektywiczne możliwości i szanse zastosowania osiągnięć technologii monitoringu do wykrywania i prognozowania, a także ostrzegania przed zagrożeniami niemilitarnymi.
5. Sformułować założenia modelu narodowego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych.

Metody i przedsięwzięcia badawcze

Stosownie do celu i charakteru przedmiotu badań zastosowano następujące metody badawcze:

1. Krytyka literatury przedmiotu – dla poznania stanu i zakresu wiedzy o monitoringu i zagrożeniach niemilitarnych.

2. Analiza stanu rozwiązań technicznych i organizacyjnych monitoringu zagrożeń niemilitarnych w Polsce i sąsiednich państwach.
3. Badanie opinii i sądów ekspertów z instytucji naukowo-badawczych oraz instytucji i organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe.
4. Modelowanie myślowe – dla tworzenia modelu systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych.

W procesie badawczym założono przeprowadzenie następujących przedsięwzięć naukowych:

1. Prezentacja i dyskusja nad głównymi tezami badawczymi na Radzie WSO.
2. Seminaria na temat:
 - współczesne zagrożenia niemilitarne bezpieczeństwa narodowego;
 - pojęcie, charakter, możliwości i szanse monitoringu zagrożeń niemilitarnych;
 - model systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych.
3. Wymiana poglądów na temat monitoringu zagrożeń niemilitarnych ze specjalistami z zakresu bezpieczeństwa RFN-u i Szwecji.
4. Dyskusje z samorządami na Forum Koordynatorów Zarządzania Kryzysowego przy Małopolskim Instytucie Samorządu Terytorialnego i Administracji.

Etapy badań

I etap (2001 r.): Identyfikacja i naukowe usystematyzowanie wiedzy i stanu praktyki monitoringu zagrożeń niemilitarnych oraz określenie możliwości i szans.

II etap (2002 r.): Sformułowanie modelu narodowego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych.

Podsumowując, Zespół badawczy wyraża nadzieję, że poznawczo-koncepcyjny charakter problematyki badań pozwoli, po uwzględnieniu krytyk

ROZDZIAŁ II

POJĘCIE I CHARAKTERYSTYKA MONITORINGU ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Celem rozważań zawartych w tym rozdziale jest poznanie współczesnego rozumienia monitoringu, określenie jego zastosowań oraz charakterystyka monitoringu zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego.

II.1. Pojęcie monitoringu

Słowo monitoring stosowne jest w języku polski od niedawna, a jego pochodzenie i definicję wywodzi się z języka angielskiego. Różni się od niego znaczeniowo, używane w naszym języku, podobne słowo *monitor*, którego etymologia ma źródło w języku łacińskim¹.

Znaczenie terminu *monitoring*, które pochodzi od angielskiego czasownika *monitor* definiuje się następująco „*obserwować i sprawdzać coś przez pewien okres czasu*”² albo „*obserwować lub słuchać coś starannie przez pewien okres czasu w szczególnym celu (zamiarze)*”³. W polskich słownikach i encyklopediach termin ten jest definiowany podobnie, i tak oznacza on:

1) „monitorowanie, systematyczne śledzenie ilościowych i jakościowych zmian pewnych wielkości, np. w fizyce cząstek elementarnych — monitoring liczby cząstek wchodzących do określonego urządzenia, w ochronie środowiska —

¹ **Monitor** (od moneo) – upominający, przestrzegający, doradca prawny, [w:] Słownik łacińsko – polski, PWN, Warszawa 1986. Na pochodzenie tego słowa z języka łacińskiego wskazuje A. Brückner w Słowniku etymologicznym języka polskiego, Warszawa 1985, s. 342. Współcześnie ma ono różne znaczenie i tak: **monitor lub monitor ekranowy**, urządzenie elektroniczne wyposażone w ekran, na którym uzyskuje się obrazy, rysunki, wykresy, zestawienia, dane w postaci znaków i liter, wyniki obliczeń i pomiarów; **monitor**, mały opancerzony okręt o niedużym zanurzeniu; „**MONITOR**”, czołowe czasopismo społeczno - moralne polskiego oświecenia; „**MONITOR POLSKI. DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**” oficjalny dziennik urzędowy RP, [w:] Multimedialna Nowa Encyklopedia PWN, Warszawa 2000.

² Tłumaczenie własne na podstawie Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Fifth edition, Oxford University Press, 1995.

³ Tłumaczenie własne na podstawie Longman Dictionary of Contemporary English, Warszawa 1990.

śledzenie stanu zanieczyszczenia powietrza, wód, gleb (monitoring środowiska)”⁴,

2) „śledzenie ilościowych i jakościowych zmian pewnych wielkości, np. przy badaniu stanu środowiska (monitoring zanieczyszczeń) (ang.)”⁵,

3) „jakichś procesów, zjawisk lub obiektów to ich stała obserwacja i kontrola; stały nadzór nad jakimś obiektem chronionym”⁶,

4) „stała obserwacja, nadzór, kontrolowanie czegoś”⁷,

5) „(ang. monitor – obserwować, kontrolować) 1) system długookresowej lub powtarzalnej obserwacji danego typu zjawisk lub reakcji na nie, wielkości parametrów, właściwości, składu, itp.; 2) pot. obserwacja na monitorach obrazu transmitowanego z danego miejsca za pomocą zainstalowanych tam kamer i odpowiednich łącz”⁸,

6) „prowadzenie stałej obserwacji, dokonywanie ciągłych, systematycznych pomiarów (ang.)”⁹.

Z przytoczonych definicji wynika, że najczęściej termin ten stosowany jest w kontekście pomiarów związanych z ochroną środowiska¹⁰. W Polsce używany jest on np. w określeniu państwowy monitoring środowiska¹¹. Stosowany jest on także w medycynie (monitoring operacyjny), zarządzaniu gdzie polega on „*na przeszukiwaniu otoczenia i wnętrza organizacji w celu uzyskania ważnych informacji*”¹² oraz dyplomacji¹³ i informatyce¹⁴.

⁴ Encyklopedia Multimedialna PWN. Słownik wyrazów obcych. Definicje PWN, Warszawa 2001.

⁵ Encyklopedia Multimedialna PWN. Słownik wyrazów obcych, Warszawa 2001.

⁶ Inny słownik języka polskiego PWN, Warszawa 2000, s. 886.

⁷ Nowy słownik poprawnej polszczyzny, PWN, Warszawa 1999, s. 456.

⁸ Słownik wyrazów obcych, wyd. Europa, Wrocław 2001, s. 513.

⁹ Słownik współczesnego języka polskiego, wyd. WILGA, Warszawa 1996, s. 535.

¹⁰ Monitoring środowiska – badanie, analiza, ocena środowiska przyrodniczego w celu obserwacji zachodzących w nim zmian. Może być prowadzony w skali globalnej (świat), kontynentu, ogólnokrajowy i lokalny (np. w strefie oddziaływania obiektu przemysłowego) obejmuje także prognozowanie zmian środowiska oraz skuteczność metod jego ochrony, [w:] Nowy Leksykon PWN, Warszawa 1998, s. 1100. Patrz także, Mały Ilustrowany Leksykon PWN, Warszawa 1997, s. 778, Multimedialna Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 2000.

¹¹ Definicje pojęć z zakresu ochrony środowiska, GUS, Ośrodek Badawczo – Rozwojowy Statystyki Departament Rolnictwa, Leśnictwa i Ochrony Środowiska, Warszawa 1993, s. 53.

¹² Zarządzanie. Teoria i praktyka, zbiorowe, PWN, Warszawa 1999, s. 143.

¹³ Karta Narodów Zjednoczonych w rozdziale 6 jako jeden z rodzajów i środków dyplomatycznych wymienia **monitorowanie**, które rozumie się jako proces badania na bieżąco środowiska politycznego w celu

W sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego jest on stosowany do określenia telewizyjnej techniki obserwacji banków, urzędów lub niebezpiecznych miejsc, np. zakładów przemysłowych, rejonów miast zagrożonych przestępczością pospolitą lub ruchu drogowego¹⁵. Wydaje się konieczne aby w tym miejscu zasygnalizować, że według językoznawców jest to często wyraz nadużywany i stosowany niepotrzebnie¹⁶.

Analiza przedstawionych definicji terminu monitoring pozwala wnioskować, że jego istota zawiera się w systematycznym i znormalizowanym prowadzeniu obserwacji, kontroli i pomiarach różnych zmian zjawisk, wśród osób i rzeczy oraz obiektów. Niekiedy wymienia się, że obejmuje on także prognozowanie¹⁷. Przegląd wymienianych okoliczności stosowania monitoringu pozwala także stwierdzić, że jego zasadniczy cel to uzyskiwanie ważnych informacji (odzwierciedlające zmiany ilościowe lub jakościowe) dla podjęcia przez organizatora działań przywracających równowagę w obserwowanym środowisku lub obiekcie. Uszczegółowiając chodzi o uzyskanie informacji o zmianach założonych parametrów, identyfikację lub lokalizację osoby, przedmiotu lub zjawiska wg założonej cechy. Sprzężone jest najczęściej z rejestracją czasu, prognozowaniem lub sygnalizacją i emisją komunikatu (ostrzeganiem).

Przybliżenie treści monitoringu nasuwa pytanie, czy można go zastąpić innym terminem albo czy istnieje szersze pojęcie, które zawiera w sobie przedsięwzięcia w nim zawarte? Niestety, w słownikach brak jest takich

wykrycia potencjalnych konfliktów zanim się jeszcze rozwiną. E. J. Osmańczyk, Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ, PWN, Warszawa 1974.

¹⁴ Do obserwacji poprawności działania Internetu organizuje się centra monitorujące różne zagrożenia m. in. ze strony wirusów komputerowych i robaków internetowych, C. Meinel, Elektroniczne robaki, [w:] Świat Nauki, nr 12 z 2001, s. 26

¹⁵ Wielki brat czuwa. Monitoring. Uzupełnienie systemu alarmowego, [w:] Dodatek Rzeczpospolitej „Mądry przed Szkodą”, nr 276 z 29. 11. 2001, s. 22.

¹⁶ Nowy słownik poprawnej polszczyzny, PWN, Warszawa 1999, s. 456. Sugeruje się, aby używać słów: nadzór, kontrola, obserwacja, śledzenie.

¹⁷ **Monitoring środowiska**, badanie, analiza i ocena stanu środowiska w celu obserwacji zachodzących w nim zmian; niekiedy obejmuje także prognozowanie zmian środowiska, [w:] Multimedialna Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, op. cit. Podobnie ujmuje to publikacja GUS, Definicje pojęć z zakresu ochrony środowiska, Ośrodek Badawczo – Rozwojowy Statystyki Departament Rolnictwa, Leśnictwa i Ochrony Środowiska, Warszawa 1993, s. 53.

odniesień. Pewne skojarzenie nasuwa terminu rozpoznanie, ale czy jest to uzasadnione? Encyklopedyczne definicje rozpoznania określają ten termin jako „*zdobywanie, analizowanie i ocenianie informacji o nieprzyjacielu i warunkach walki*”¹⁸ lub „*ogół przedsięwzięć organiz. - techn. i bojowych, mających na celu zdobywanie, analizowanie i ocenianie informacji o nieprzyjacielu, terenie, warunkach walki i in.*”¹⁹. Słownik języka polskiego rozpoznanie tłumaczy jako „*działalność wojsk na polu walki mająca na celu zdobycie informacji o nieprzyjacielu, głównie przez obserwację, walkę i wywiad agencyjny*”, a słowo rozpoznać definiuje następująco „*poznać, wyróżniając spośród innych, rozróżnić; utożsamić z czymś już znanym*”²⁰. Wniosek z porównania definicji obu terminów, to widoczna różnica co do istoty przedsięwzięć (rozpoznanie – np. ustalić co, monitoring – określić zmianę ilościową lub jakościową czegoś) i celu ich prowadzenia (rozpoznanie – fakt istnienia i jego konsekwencje, monitoring – wykrycie i lokalizacja faktu oraz parametrów). Z naszych rozważań wynika, że istnieje ścisły związek między obu terminami ale nie można uznać, że są one tożsame. Zatem, czy coś je łączy?

Okazuje się, że zarówno monitoring jak i rozpoznanie można umiejscowić w szerszym pojęciu, które stosuje prakseologia. Jest to – *ugruntowanie poznawcze*, złożony termin stosowany w kontekście racjonalizacji (doskonalenia) czynności związanych z preparacją działań. „*Plan może być gorzej lub lepiej ugruntowany poznawczo. Poszczególnym zaś przypadkiem ugruntowania poznawczego jest oparcie planu na wynikach poznawczych badania naukowego, jego zatem unaukowienie*”²¹.

W podsumowaniu tej części rozważań, z uwagi na różną dokładność przytoczonych definicji monitoringu i potrzeby naszych dociekań przedstawiamy następującą definicję: *monitoring to prowadzenie ciągłych lub*

¹⁸ Encyklopedia Multimedialna PWN. Słownik wyrazów obcych, Definicje PWN, Warszawa 2001

¹⁹ Nowa encyklopedia powszechna PWN (multimedialna), Warszawa 2000.

²⁰ Multimedialny słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 2000.

²¹ T. Kotarbiński, Traktat o dobrej robocie, Wrocław, Warszawa, Kraków 2000, s. 122.

okresowych znormalizowanych obserwacji, porównywalnych kontroli oraz jednolitych pomiarów zjawisk, osób, rzeczy i obiektów w celu uzyskania informacji niezbędnych do przygotowania (doskonalenia) działań.

II.2. Interdyscyplinarne ujęcie monitoringu

W świetle dotychczasowych rozważań przyjąć należy, iż monitoring to już nie tylko sama czynność pomiaru, kontroli, czy badania, ale cały **system**, składający się z różnych elementów, a charakteryzujący się tym, iż ww. czynności prowadzone są przez długi okres czasu, lub też są powtarzalne (zebrane dane, po zweryfikowaniu tworzą komputerowe bazy danych). Przedmiotem monitoringu mogą być zjawiska, wielkości, parametry, właściwości, itd. (załącznik 1.)

Jednym z najlepiej zorganizowanych systemów kontroli, nadzoru, obserwacji jest monitoring środowiska przyrodniczego. Zresztą to właśnie z nauk przyrodniczych monitoring wywodzi niejako swój rodowód. Potrzebę gromadzenia informacji o środowisku podkreślano już w latach siedemdziesiątych na sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. W roku 1972 została zorganizowana specjalna konferencja w Sztokholmie, poświęcona zagadnieniu ochrony środowiska. Tam właśnie przedstawiono opracowany rok wcześniej raport i obszernie rozważania nad możliwościami kontrolowania w środowisku naturalnym zmian groźnych dla człowieka. Raport zatytułowany „Globalny monitoring środowiska”, przygotowany przez międzynarodowych specjalistów – przyrodników, był pierwszym drukowanym dokumentem przedstawiającym prognozę kontrolowania zmian środowiska²². W raporcie monitoring środowiska został zdefiniowany jako „**system**

²² E. Mazur, Słownik ekologii i ochrony środowiska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1999, s. 126-127.

gromadzenia i przekazywania informacji o środowisku oraz prognoz stanów środowiska”²³.

Również w Polsce został stworzony system **Państwowego Monitoringu Środowiska**, którego celem jest pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie, i udostępnianie informacji o środowisku.

W jego skład wchodzi wiele podsystemów, np. monitoring powietrza, wód, zanieczyszczeń, powierzchni ziemi, biologiczny, itd. (na tym polega kompleksowość systemu). Jedną z nowości w monitoringu środowiska jest opracowanie systemu ostrzegania przeciwpowodziowego i wczesnego reagowania na wypadek zagrożenia „wielką wodą”. **System Monitoringu i Oslony Kraju** (opracowany przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej na zlecenie Ministerstwa Ochrony Środowiska) ma na celu nie tylko kontrolę, prognozowanie, ale również **ostrzeganie** przed powodzią, burzami, silnymi wiatrami i sztormami oraz innymi rodzajami zagrożeń naturalnych, wywołanych przez siły przyrody. Pełną gotowość systemu planuje się na koniec 2001 roku²⁴.

Ciekawostką jest również powołanie Wydziału Monitoringu w Wojewódzkim Inspektoracie Ochrony Środowiska w Rzeszowie. Do podstawowych zadań wydział należy m.in. opracowywanie projektów programów monitoringu regionalnego oraz lokalnego, sporządzanie okresowych ocen i prognoz stanu środowiska, przygotowywanie komunikatów i raportów tematycznych, informowanie społeczeństwa o stanie środowiska, wdrażanie nowych technik gromadzenia i przetwarzania danych²⁵

Pojęcie monitoringu zadomowiło się nie tylko w naukach przyrodniczych, ale wykorzystują je także nauki ekonomiczne. Monitoring został w tych naukach zdefiniowany jako „*metoda badań ekonomicznych, polegająca na długookresowej lub stałej obserwacji określonych zjawisk ekonomicznych, dziedzin gospodarki lub wybranych podmiotów*”

²³ Tamże.

²⁴ K. Forowicz, Nowa strategia ochrony przed powodzią, Rzeczpospolita z 10.05.1999 r.

²⁵ www.wios.rzeszow.pl.

gospodarczych, w celu poznania ich reakcji na działanie określonych czynników, zmieniających warunki ich występowania lub funkcjonowania”²⁶.

Idea monitoringu ekonomicznego nie odbiega zatem od zasad prowadzenia monitoringu w innych środowiskach.

Do monitoringu sięgnęła również Państwowa Inspekcja Pracy, która mając na uwadze coraz liczniejsze wypadki przy pracy, powołała **system monitoringu zagrożeń zawodowych**. Istota tego rodzaju monitoringu polega na podejmowaniu kontroli zakładów pracy, obiektów, technologii, a nawet pojedynczych urządzeń i operacji, uwzględniających udokumentowane, powtarzalne zagrożenia zawodowe, będące gdzie indziej przyczyną wypadków, katastrof lub awarii. Powtarzalność zagrożeń ma swoje uwarunkowania w podobieństwie technik, technologii, budowli, organizacji pracy, wreszcie w podobieństwie ludzkich zachowań. System monitoringu zakłada ciągłe gromadzenie pełnych wiadomości oraz sygnałów o przyczynach i okolicznościach wypadków przy pracy. Zadanie to (tzn. gromadzenia i selekcji materiałów o zagrożeniach zawodowych oraz ich opracowywanie) powierzono Komisji Monitoringu Zagrożeń Zawodowych, jako organowi Rady Ochrony Pracy²⁷.

Analiza literatury wykazuje, iż monitoring to nie tylko czynność, metoda, czy system, ale również **usługa**. Wielkopolska Agencja Informacyjna – press-service świadczy usługi monitoringu prasy, telewizji i radia oraz internetu. Usługa ta polega na kompleksowym gromadzeniu i katalogowaniu materiałów prasowych, informacji telewizyjnych oraz internetowych o osobie, instytucji lub firmie. Korzyści jakie płyną z tego rodzaju monitoringu dla zainteresowanych to bieżąca informacja, aktualny wizerunek medialny, możliwość szybkiego reagowania na informacje krytyczne, a także wiadomości o konkurencji²⁸.

²⁶ www.wiem.onet.pl.

²⁷ www.atest.ceti.pl.

²⁸ www.press-service.com.pl.

Inny rodzaj monitoringu telewizji i radia chce prowadzić Stowarzyszenie Ochrony Radiosłuchacza i Telewidza. Ta białostocka organizacja pozarządowa zaniepokojona niskim poziomem kulturalnym mediów, niską moralnością, godzeniem w uczucia patriotyczne i chrześcijańskie, pragnie kontrolować i nadzorować programy telewizyjne i radiowe w celu ratowania polskiej kultury narodowej²⁹. Organizacje pozarządowe coraz częściej sprawują swoistego rodzaju monitoring społeczny w różnych dziedzinach życia.

Na podstawie dotychczasowych rozważań nad znaczeniem terminu **monitoring** można wnioskować, iż ma on co najmniej kilka znaczeń. Mianowicie monitoring to:

1. **czynność** nasłuchiwania, wsłuchiwania się w..., obserwacji, kontrolowania, monitorowania;
2. **metoda badań** polegająca na obserwacji określonych zjawisk, w celu poznania reakcji na określone czynniki;
3. **usługa** np. gromadzenia informacji z różnych źródeł na określony temat;
4. **system** czyli zespół wzajemnie powiązanych elementów (czynności), na które składa się pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i dystrybucja informacji.

Reasumując rozważania dotyczące monitoringu należy stwierdzić, iż jest on obecnie wszechstronnie wykorzystywany w wielu dziedzinach. (załącznik 2.) Sięgają do niego zarówno osoby prywatne, w celu zapewnienia bezpieczeństwa sobie i bliskim, jak i instytucje publiczne i społeczne, które odczuwając realne lub potencjalne zagrożenia, prowadzą ich obserwację i kontrolę. Wielopodmiotowość monitoringu oraz jego interdyscyplinarne wykorzystanie i zastosowanie wskazuje na potrzebę opracowania jednolitego, narodowego systemu monitoringu zagrożeń (załącznik 3.).

²⁹ B. Modrzejewska, Społeczny monitoring, Rzeczpospolita z 21.02.1997 r.

II.3. Charakterystyka monitoringu zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego

Wymieniony cel monitoringu i zastosowanie go w różnych sferach nasuwa pytanie o jego uniwersalizm (wszechstronne zastosowanie), a szczególnie o zastosowanie w sferze bezpieczeństwa narodowego. Aby rozstrzygnąć ten problem posłużymy się analogią monitoringu z ciągłym procesem pozyskiwania informacji ilościowych i jakościowych o zagrożeniach dla przetrwania, stanu posiadania i rozwoju państwa. Łatwo stwierdzić podobieństwo tych zabiegów, a więc prowadzoną teraz ich obserwację, kontrolę i pomiary w różnych środowiskach. Właśnie ta zbieżność pozwala nam także w tej sferze stosować słowo monitoring. Ponadto już teraz termin monitoring stosowany jest w obszarze bezpieczeństwa i porządku publicznego, polityki zagranicznej, ochrony środowiska czyli wyodrębnionych sferach bezpieczeństwa narodowego. Nasz zabieg umiejscowienia tego terminu w obszarze bezpieczeństwa narodowego jest, więc niczym innym jak uogólnieniem faktów już trwającego procesu monitoringu wyodrębnionych zagrożeń niemilitarnych. Poszukując dodatkowego potwierdzenia słuszności użycia monitoringu w związku z bezpieczeństwem narodowym odwołajmy się do jego współczesnego rozumienia, które *„obejmuje stale poszerzający się zespół wartości wewnętrznych, podlegających ochronie za pomocą ciągle wzbogaczonego instrumentarium środków i metod zabezpieczających owe wartości”*³⁰. Właśnie w wymienianym instrumentarium umiejscawiamy monitoring jego zagrożeń.

³⁰ Mamy też do czynienia z dwojako rozumianym bezpieczeństwem. Pierwsze, negatywne i wąskie ujęcie traktuje bezpieczeństwo jako brak zagrożeń, a koncentruje się na analizowaniu oddziaływań podmiotu w celu ochrony przed zagrożeniami dla jego istotnych wartości wewnętrznych. Drugie, pozytywne – postrzega kształtowanie pewności przetrwania, posiadania i swobód rozwojowych podmiotu, R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zbiorowe, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 5, 16.

Dla każdego państwa wartości podlegające ochronie są uniwersalne i „osobnicze”. Zalicza się do nich m. in. przetrwanie, nienaruszalność terytorialną, suwerenność, przeżycie ludności, istniejący system społeczno – gospodarczy, dobrobyt, postęp gospodarczy, ideologię i kulturę³¹. Ich zagrożenia³² to obszar problematyki, który każde z nich wypełniało stosownie do swoich historycznych doświadczeń, warunków wewnętrznych i bezpośredniego otoczenia. Na tej podstawie formułowano własną strategię bezpieczeństwa i prowadzono politykę państwa. Współczesna rzeczywistość międzynarodowa skomplikowała ten proces. Takie zjawiska jak upadek komunizmu, rewolucja informatyczna, globalne powiązania ekonomiczne i polityczne, rozległość katastrof naturalnych i technicznych, zorganizowana przestępczość międzynarodowa, terroryzm międzynarodowy, przeludnienie niektórych regionów świata, głód i deficyt wody czy światowe epidemie zmusiły państwa do szerszego postrzegania swojego bezpieczeństwa niż za czasów „zimnej wojny”³³. Podkreślmy, że wszystkie wymienione zjawiska mają charakter niemilitarny. Ich szczególne, współczesne znaczenie dla bezpieczeństwa państw obrazuje poniższy pogląd: *„Pomimo oddalenia się tradycyjnych zagrożeń dla bezpieczeństwa, pojawiły się nowe, bardziej zdradliwe, nie mające wojskowego charakteru. Celem ataku nie jest już terytorium państwa, ale jego struktura, status jego społeczeństwa, funkcjonowanie instytucji, dobrobyt jego mieszkańców”*³⁴.

³¹ Wartości wewnętrzne Polski określone są w Konstytucji RP w art. 5 i 6. Powtórzone i rozwinięte zostały w Strategii bezpieczeństwa RP (przyjęta przez Radę Ministrów 4. 01. 2000 r.)

³² Zagrożenie definiowane jest jako: możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk, [w:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, opr. zbiorowe, Warszawa 1997, s. 4; z jednej strony to pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw, [w:] S. Korycki, System bezpieczeństwa Polski, Warszawa 1994, s. 54; sytuacja w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia, [w:] Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 1996, s. 89.

³³ Poszerzenie obszaru rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa państw jest procesem, którego początków autorzy różnych publikacji doszukują się w początkach lat siedemdziesiątych, J. Kukułka, Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa, [w:] Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie, zbiorowe pod red. J. Kukułki, Warszawa 1994, s. 34.

³⁴ Ch. Donnelly, Kwestie bezpieczeństwa, [w:] Przegląd NATO, Zima 2000 – 2001, s. 32. Do pozamilitarnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego autor zalicza: brak efektywnego zarządzania w sytuacjach kryzysowych,

Poszukując, w odpowiedzi na powyższe spostrzeżenie, już podjętych działań ochronnych, możemy tu wymienić, np. poszerzenie zadań współczesnych sił zbrojnych (działania humanitarne³⁵), opracowanie doktryny operacji cywilno – wojskowych w Stanach Zjednoczonych³⁶ oraz rozszerzanie zdolności wojskowych i cywilnych Unii Europejskiej w ramach Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony³⁷.

Polskie poszerzone postrzeżenie bezpieczeństwa narodowego i jego zagrożeń oraz jego redefinicja dokonywało się etapami i formalnie ogłaszane było to w następujących dokumentach: „*Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP*” (przyjęta przez KOK 2 listopada 1992 r.) oraz zastępującej ją „*Strategii bezpieczeństwa RP*” (przyjęta przez Radę Ministrów 4 stycznia 2000 r.). Niewątpliwy wpływ, na poszerzenie spektrum rodzajów zagrożeń, ma również nasze członkostwo w NATO i jego „*Koncepcja strategiczna Sojuszu*” (przyjęta przez Radę Północnoatlantycką 23 – 24 kwietnia 1999 r.). Istotą zmiany (nie tylko w Polsce) jest to, że zagrożenie militarne bezpieczeństwa państwa, dawniej traktowane priorytetowo (czasami jako jedyne) jest obecnie uznane za jedno z wielu i szeregowane równorzędnie z różnymi rodzajami zagrożeń niemilitarnych. Naukowe dociekania nad nowym postrzeżeniem bezpieczeństwa narodowego (państwa) mają oczywiście dłuższą historię.

korupcję, przestępczość zorganizowaną, etniczne konflikty i nacjonalizmy, proliferację broni, brak międzynarodowych instytucji zdolnych przeciwdziałać zagrożeniom, brak skutecznych strategii przeciwdziałania tym zagrożeniom.

³⁵ Działania humanitarne wojsk, to takie systemowe przedsięwzięcia z ich udziałem, których celem jest ochrona i zabezpieczenie obywateli przed działalnością zorganizowanej przestępczości (wewnętrznej: skorumpowanych urzędników, policjantów, sędziów i prokuratorów, a także „pozafiskalnych przedsiębiorców”; międzynarodowej: mafie narkotykowej, handlarze i przemytnicy broni, handlujący ludźmi i narządami wewnętrznymi oraz chronionymi zwierzętami), terrorystów (wewnętrznych i międzynarodowych) i skutkami działań militarnych (krwawe rozprawianie się wojsk okupanta z ludnością; zniszczenia materialne powstałe wskutek działań zbrojnych, rozminowanie, oznaczanie neutralizacji stref skażeń itp.), katastrof (ekologicznych, technicznych i cywilizacyjnych), kataklizmów (wywołanych gwałtownymi zmianami warunków pogodowych i przyrodniczych) i innych czynników zakłócających środowisko naturalne oraz zagrażających godności i wolności obywatela, R. Jakubczak, J. Marczak, Obrona terytorialna Polski na progu XXI w., Warszawa 1998, s. 213.

³⁶ Joint Doctrine for Civil – Military Operations, Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 3 – 57, 8. 02. 2001.

³⁷ Raport Rady Europejskiej w dziedzinie Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP) z Goeteborga, Bruksela 2001.

Samo dostrzeżenie tych faktów (rozpoznanie) to mało aby przygotować racjonalne i skuteczne działania ochronne. Łatwo wykazać, że warunkiem koniecznym sprawności i skuteczności takich działań jest nowe „ugruntowanie poznawcze” i jego „instrumentarium”, bo stare „zmilitaryzowane” jest niewystarczające. Polskim przykładem potwierdzającym to spostrzeżenie może być np. niewydolność „zmilitaryzowanego” pomiaru skażeń promieniotwórczych po katastrofie w czarnobylskiej elektrowni jądrowej (1986 r.), brak radarów meteorologicznych (w czasie powodzi w roku 1997 i 2001) do prognozy ilości opadów atmosferycznych.

Najczęściej charakteryzuje się bezpieczeństwo państwa (narodowe) wykorzystując jego podział opracowany przez Barry’ego Buzana³⁸. Wyróżnił on pięć jego sektorów: **militarne, polityczne, ekonomiczne, ekologiczne i społeczno – kulturowe**, odpowiednio do zagrożeń: **przetrwania, suwerenności, dobrobytu, trwałego rozwoju, tożsamości**³⁹. W obiegu naukowym są przedstawiane również inne podziały bezpieczeństwa narodowego, których autorzy prawie zawsze stwierdzają, że oprócz wymienianych mogą pojawić się nowe⁴⁰. Odniesienie się do podziałów bezpieczeństwa narodowego jest, dla potrzeb naszych rozważań, konieczne. Ponieważ przyjęta przez nas typologia będzie generować podziały monitoringu zagrożeń niemilitarnych niezbędny do jego charakterystyki. Przedmiotowy wybór obszaru niemilitarnego bezpieczeństwa narodowego wynika z zastosowania jego podziału dychotomicznego, wg kryterium charakteru zagrożeń:

- **militarne,**

³⁸ Profesor University of Westminster, specjalizuje się w dziedzinie studiów nad bezpieczeństwem. Autor m. in. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post – Cold War Era*, London 1991.

³⁹ J. Czuputowicz, *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku*, PWN, Warszawa 1998, s. 23.

⁴⁰ Zagadnienie poruszane jest m. in. w publikacjach: S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997, Zbiorowe, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku* (red. D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba), Warszawa 1997, Z. Sabak, J. Królikowski, *Ocena zagrożeń bezpieczeństwa RP*, AON, Warszawa 2000.

- **niemilitarne (pozamilitarne).**

Przyjmując kryterium umiejscowienia zagrożeń, w tym podziale, możemy wyodrębnić bezpieczeństwo;

- **zewnętrzne,**
- **wewnętrzne.**

Nasze zainteresowanie oczywiście kieruje się ku niemilitarnemu bezpieczeństwu państwa, w którym wymienia się jego następujące rodzaje: **polityczne, ekonomiczne, ekologiczne, społeczne, kulturowe i ideologiczne.**

Dokonując przeglądu podziałów tego rodzaju zagrożeń możemy stwierdzić, że mamy do czynienia z ich typologią⁴¹. Stąd też do charakterystyki ich monitoringu właśnie ten zabieg zostanie zastosowany. Wielość typów stosowanych przy opisie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego wymusza ograniczenie się do takich podziałów, które zostaną wykorzystane w pracy. Podstawowe i najczęściej stosowane kryterium podziału, jakim jest rodzaj zagrożenia, dla potrzeb naszych dociekań, jest niedoskonałe. Nie pozwala ono na przejrzystą charakterystykę monitoringu. Za podstawowy podział typologiczny, wyczerpujący nasze wymagania, przyjmujemy kryterium rodzaju środowiska, w którym mogą się one pojawić, a może być ono:

- **przyrodnicze (naturalne),**
- **społeczne,**
- **polityczne,**
- **gospodarcze,**
- **naukowe,**
- **techniczne.**

⁴¹ Klasyfikacja przedmiotów pewnego rodzaju to zwielokrotniony podział logiczny, w którym zbiorami dzielonymi są zbiór przedmiotów pewnego rodzaju, człony podziału tego zbioru i ewentualnie człony kolejnych podziałów logicznych. W przypadku typologii stawia się pytanie, czy przedmiot posiada w wystarczającym stopniu cechy wskazane przez pojęcie typologiczne, [w:] K. Trzęsicki, Logika. Nauka i sztuka, Białystok 1996, s. 285, 286. Także, A. T. Troskoleński, O twórczości. Piśmiennictwo naukowo – techniczne, PWN, Warszawa 1978, s. 118, Multimedialna Nowa Encyklopedia Powszechna PWN.

Zatem wg tego kryterium monitoring zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego obejmuje środowiska:

- **przyrodnicze** (atmosfery, wód, ziemi, fauny, flory),
- **społeczne** (ideologii, kultury, edukacji, zdrowia, demografii, patologii, organizacji społecznych, zawodowy),
- **polityki** (władz, praworządności, instytucji),
- **gospodarki** (finansów, produkcji, handlu, surowców),
- **techniki** (przemysłu, transportu, infrastruktury),
- **nauki** (technologii, badań naukowych, szkolnictwa).

Inne prezentowane podziały, które mają w pracy charakter pomocniczy, pozwalają go bliżej scharakteryzować. I tak wg kryterium podmiotu organizującego możemy wyróżnić monitoring:

- międzynarodowy (międzyrządowy, organizacji pozarządowych),
- narodowy (państwowy, społeczny)
- producenta - usługodawcy.

Wg kryterium dysponenta sił i środków możemy wymieniać monitoring:

- rządowy,
- pozarządowy (komercyjny, organizacji pozarządowych, obywateli),
- kombinowany (mieszany).

Wg kryterium zasięgu można dzielić go na:

- globalny,
- kontynentalny,
- państwa,
- lokalny,
- obiektu.

Inne możliwe typy monitoringu zagrożeń niemilitarnych przedstawia załącznik 4.

Rozważania nad pojęciem i terminem monitoringu zagrożeń niemilitarnych oraz cel badań zobowiązują do przedstawienia przyjętej przez zespół następującej definicji: *to dziedzina (narzędzie) bezpieczeństwa narodowego polegająca na ciągłym lub okresowym prowadzeniu znormalizowanych obserwacji, porównywalnych kontroli oraz jednolitych pomiarów zjawisk, osób, rzeczy i obiektów uznanych za niebezpieczne. Organizowany jest on w celu wykrycia i pomiaru przesłanek lub oznak zagrożeń dla wszczęcia przeciwdziałania (uprzedzanie, zapobieganie, natychmiastowej reakcji władz i wyspecjalizowanych sił) i stabilizacji zagrożonego środowiska.*

W prezentowanej pracy mimo, że koncentrujemy się na monitoringu zagrożeń bezpieczeństwa narodowego w celu przygotowania różnych działań ochronnych i obronnych, warto jednak zasygnalizować również szanse jakie może on ukazywać dla poprawy i rozwoju państwa.

II.4. System monitoringu zagrożeń niemilitarnych

Wielość możliwych podziałów, a zatem duża złożoność monitoringu zagrożeń niemilitarnych pozwala na określenie i wyodrębnienie jego różnych systemów⁴². Obecnie w Polsce funkcjonuje, obejmując jej cały obszar, kilka wyspecjalizowanych systemów monitoringu różnych zagrożeń niemilitarnych.

Największy i najlepiej zorganizowany, pod względem liczby elementów (podsystemów), to system monitoringu środowiska naturalnego. W naszym kraju występuje on pod nazwą państwowego monitoringu środowiska. Definiuje się go jako „*system pomiarów, ocen i prognoz stanu środowiska, realizowany przez jednostki organizacyjne organów administracji państwowej i rządowej, organów gmin, szkoły wyższe i podmioty gospodarcze*”⁴³.

⁴² System to zbiór wzajemnie powiązanych elementów, wyodrębnionych z otoczenia ze względu na te powiązania. Multimediałna Nowa Encyklopedia Powszechna, op. cit.

⁴³ Definicje pojęć z zakresu ochrony środowiska, op. cit., s. 53. Identyfikuje się w nim następujące podsystemy: monitoringu powietrza atmosferycznego, w tym hałasu i promieniowania niejonizującego, monitoringu wód powierzchniowych, w tym Bałtyku, monitoringu wód podziemnych, monitoringu powierzchni ziemi, w tym gleb

Mniejszy, pod względem liczby elementów jest państwowy system monitoringu radiologicznego, który ma zadanie dostarczania odpowiednio wczesnej informacji o odbiegającym od normalnego poziomu promieniowania jonizującego. W jego ramach dokonuje się, w trzech odrębnych sieciach, ciągłych pomiarów mocy dawki promieniowania gamma, skażeń promieniotwórczych powietrza i opadu całkowitego. Poszczególne elementy są ulokowane w instytucjach znajdujących się w strukturach ministerstw: środowiska, obrony narodowej, spraw wewnętrznych i administracji (Obrona Cywilna), zdrowia, rolnictwa, komórkach urzędów wojewódzkich oraz komunalnych zakładach uzdatniania wody. Wszystkie informacje o wynikach pomiarów skażeń promieniotwórczych z terytorium naszego kraju zbierane są i analizowane w Centralnym Laboratorium Ochrony Radiologicznej i przesyłane do Centrum ds. Zdarzeń Radiacyjnych (CEZAR) przy Państwowej Agencji Atomistyki⁴⁴.

Możemy także wyodrębnić nie wymieniany powszechnie (w całości nie zintegrowany) system monitoringu pożarowego, w którym zlokalizowanych jest szereg autonomicznych podsystemów m. in. Lasów Państwowych, zakładów przemysłowych i instytucji oraz Państwowej Straży Pożarnej, która obejmuje swoim monitoringiem zagrożeń pożarowych tylko część terytorium kraju⁴⁵.

Wysoce specjalistycznym systemem monitoringu jest, systematycznie integrowana, cywilno – wojskowa kontrola ruchu w przestrzeni powietrznej. Jego organizatorem jest Agencja Ruchu Lotniczego i jest on wyodrębniany w ramach zarządzania ruchem lotniczym⁴⁶.

i odpadów, monitoringu przyrody ożywionej, monitoringu zintegrowanego, pomiarowo – kontrolny systemu monitoringu radiologicznego.

⁴⁴ M. Jurkowski, Bezpieczeństwo Jądrowe. Przygotowanie administracji rządowej na wypadek zdarzeń radiacyjnych, AON, Warszawa 2000. Tenże, Organizacja, cele i zadania wyspecjalizowanych służb Prezesa Państwowej Agencji Atomistyki na wypadek zdarzeń radiacyjnych, [w:] Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych. Rola i zadania administracji publicznej, publikacja po V Międzynarodowym Forum Ratownictwa, Inowrocław 2000.

⁴⁵ P. Janik, Monitoring i prognozowanie sytuacji kryzysowych w zakresie klęsk żywiołowych, katastrof technicznych i innych zagrożeń, AON, Warszawa 2001, s. 14.

⁴⁶ Obecnie zarządzanie ruchem lotniczym odbywa się na podstawie ustawy Prawo lotnicze (DzU, nr 32 z 1962 r., poz. 153 z późniejszymi zmianami). Projekt nowej ustawy zawetował Prezydent RP w 2001 r.

Najmłodszy wśród zorganizowanych systemów, obejmujący teren Polski, są komercyjne systemy monitoringu (lokalizacji) pojazdów samochodowych wykorzystujące nawigację satelitarną (GPS) lub sieć przekaźników telefonii komórkowej.

Każdy z wymienionych systemów funkcjonuje w powiązaniu z podobnymi systemami w krajach sąsiednich lub o zasięgu międzynarodowym. Inny charakterystyczny związek to traktowanie zorganizowanych systemów monitoringu jako elementów (podsystemów) innych krajowych lub lokalnych systemów, np. zarządzania kryzysowego, zarządzania ruchem lotniczym czy też zarządzania ryzykiem. Za nadrzędny nad wymienianymi uznaje się system bezpieczeństwa narodowego. Jednak poszukiwanie w nim, wyodrębnionego i nazwanego elementu (podsystemu) jakim powinien być narodowy system monitoringu zagrożeń niemilitarnych jest skazane na niepowodzenie. Wprawdzie sygnalizuje się w „Strategii bezpieczeństwa RP” taką konieczność, stwierdzając np. *„2. 2. (...) punkt ciężkości działań państw europejskich w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego przesuwają się w kierunku wczesnego reagowania na sytuacje kryzysowe(...)”*, *„2. 8. (...) Wymaga to zwiększenia efektywności służb reagowania kryzysowego i ochrony ludności, tak przez rozbudowę odpowiednich struktur i mechanizmów, jak i wprowadzenie odpowiednich uregulowań prawnych.”*, *„2. 10. (...) Globalizacja w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego (...). Wymusza też większą szybkość reakcji na zachodzące wydarzenia”*⁴⁷. Stwierdza się też, że istnieje konieczność powołania *„narodowego systemu kontroli eksportu”* ale nie widzi się nadrzędnego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych. M. in. problemowi modelu narodowego systemu monitoringu poświęcony będzie drugi etap badań. Oprócz wymienianych systemów monitoringu o zasięgu ogólnopolskim, w kraju mamy szereg systemów o zasięgu lokalnym lub obiektowym. Można tutaj wymienić, np. systemy monitoringu granicy

⁴⁷ Strategia bezpieczeństwa RP, op. cit.

państwowej, policyjne systemy telewizyjnego monitoringu miast, systemy monitoringu ruchu kolejowego i dworców PKP, systemy identyfikacji i ruchu osób w instytucjach o szczególnym znaczeniu, lokalne systemy monitoringu wezbrań wód, systemy monitoringu funkcjonowania obiektów (zapory wodne, reaktory jądrowe, budynki „inteligentne”), systemy monitoringu substancji niebezpiecznych w zakładach chemicznych i zakładach uzdatniania wody.

Większość z wymienionych systemów monitoringu funkcjonuje w sposób ciągły. Niektóre z nich, nie oparte na zautomatyzowanym pomiarze parametrów, „uruchamiane” są w całości lub powiększają swój zasięg i częstotliwość obserwacji oraz pomiarów dopiero w sytuacjach nasilenia się różnych przesłanek lub objawów zagrożeń. W tych przypadkach taka metoda postępowania i jej dalsze utrzymywanie, przy dostępnych automatycznych urządzeniach pomiarowych i nowoczesnych technologiach przesyłu informacji (mimo początkowych kosztów) jest działaniem ryzykownym i nieekonomicznym. Przyjrzyjmy się np. małym przestrzennie i nie zautomatyzowanym sieciom obserwacji poziomu wody na małych rzekach. Doświadczenia różnych powodzi dowodzą, że najczęściej to właśnie tam ich wody przyczyniały się do olbrzymich strat. Przyczyn takiego stanu rzeczy można dopatrywać się w „oszczędnościach” przy „pewności” małego zagrożenia i braku jakichkolwiek działań przygotowawczych. Smutnym przykładem może tutaj być, śmierć ludzi i duże straty materialne po przerwaniu małej tamy w Górowie Iławieckim (styczeń 2000 r.). W rozprawie sądowej burmistrzowi tego miasta udowodniono brak jakiegokolwiek kontroli nad potencjalnie niebezpiecznym obiektem.

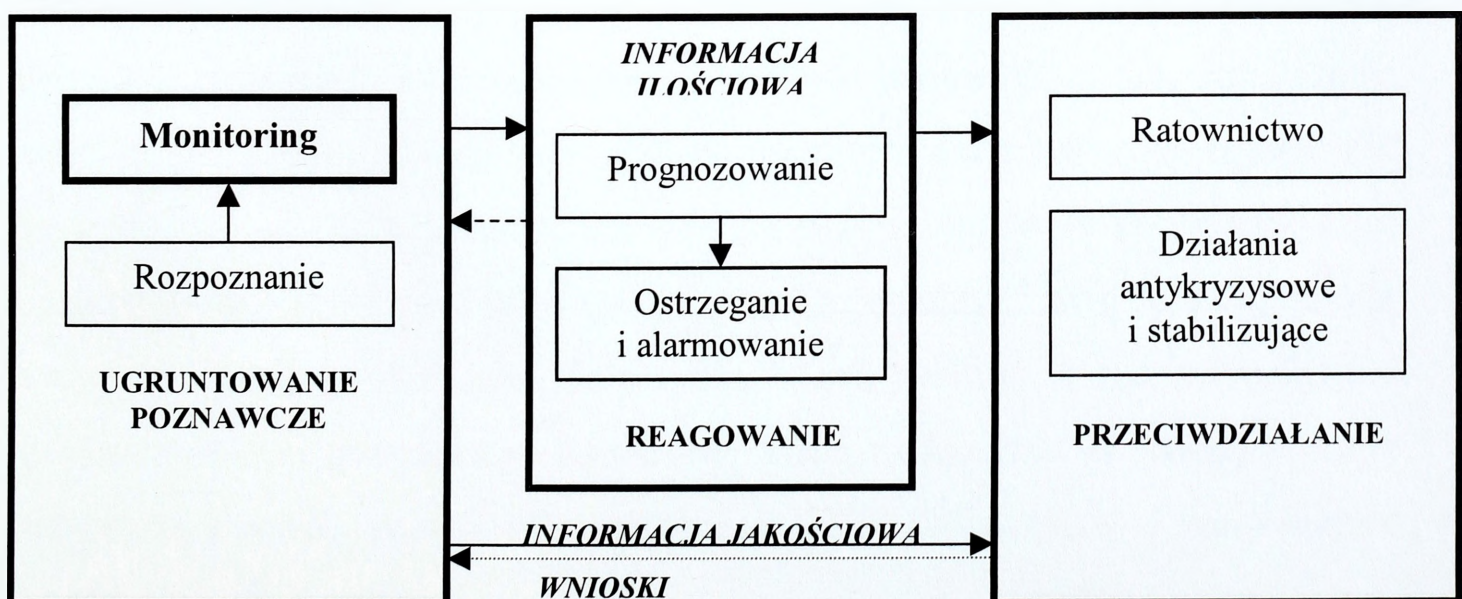
Przedstawiany wcześniej związek monitoringu i rozpoznania nie jest jedyny. Istniejące centra monitoringu powiązane są z zadaniem prognozowania rozmiaru zagrożeń oraz ostrzeganiem (czasami alarmowaniem). Związek ten może być ścisły, polegający na zintegrowaniu w jednym miejscu i wykonywaniu czynności z tym związanych przez te same instytucje lub zautomatyzowaniu

tych działań. Tak zintegrowany system monitoringu występuje pod inną nazwą np. system wykrywania zagrożeń i alarmowania OC lub system wczesnego ostrzegania. Inny ważny związek to korelacja monitoringu z podejmowaniem decyzji przez władze rządowe i samorządowe, uruchomieniem sił (systemów) ratowniczych lub przeciwdziałających różnym sytuacjom kryzysowym (np. policja). Dla nich posiadanie systemów monitoringu (sieci powiadamiania) jest podstawą skuteczności, sprawności i ekonomizacji ich działania.

Ogólny przegląd istniejących i funkcjonujących systemów monitoringu umożliwia nam wyodrębnienie ich wspólnych cech. Są to:

- zróżnicowany przedmiot monitoringu (środowisko, osoby, obiekt, zjawiska, procesy),
- specyficzne metody i techniki obserwacji oraz pomiaru,
- wielopoziomowa struktura organizacyjna,
- różny zasięg,
- występujące relacje między elementami składowymi oraz innymi systemami i przedsięwzięciami,
- różne metody jego wykorzystania (prognozowanie, ostrzeganie, powiadamianie, alarmowanie).

Rys. 1. Miejsce monitoringu w cyklu zarządzania sytuacją kryzysową

Opracowanie własne K. Przeworski

Z naszych rozważań wynika także generalny wniosek o braku wyodrębnionego i nadrzędnego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego.

Wzorem poprzednich części rozdziału przedstawiamy przyjmowaną definicję systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego: *to element systemu bezpieczeństwa państwa, obejmujący wzajemnie powiązane ze sobą (co do celu, metod i technik detekcji oraz przesyłania informacji) organizacje, instytucje i automatyczne urządzenia przeznaczone do wykrycia i pomiarów przesłanek lub oznak zagrożeń państwa.*

ROZDZIAŁ III

WSPÓŁCZESNY ZAKRES I POTRZEBY MONITORINGU ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Celem dociekań tego rozdziału jest charakterystyka pojęcia zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego oraz określenie, spośród liczego zbioru desygnatów terminu zagrożenie bezpieczeństwa tych, które ściśle wiążą się z bezpieczeństwem narodowym, a także wskazanie stanu i konieczności monitoringu różnych parametrów zagrożeń niemilitarnych lub ich charakterystycznych prekursorów w Polsce.

III.1. Pojęcie zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego

Złożony termin zagrożenia niemilitarne bezpieczeństwa narodowego obejmuje dwa pojęcia, zagrożenia niemilitarne i bezpieczeństwo narodowe, których postrzeganie, rozumienie i definiowanie jest współcześnie inne niż dawniej¹. Ich tematyczny związek z monitoringiem jest przyczyną dla, której zostanie przedstawiona bliższa charakterystyki tych pojęć.

Bezpieczeństwo narodowe definiowane jest w wielu publikacjach i wydawałoby się, że do jego charakterystyki wystarczy je tylko przytoczyć. Jednak analiza publikowanych definicji pozwala stwierdzić, że ich istota i treść tylko na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat zmieniła się. Warto także zastrzec, że w naukowych dociekaniach o nowych obszarach bezpieczeństwa narodowego i ich implementacji do polityk rządów, państwa zachodnie mają dłuższą historię i większy dorobek niż Polska. Za przykład niech posłuży następujący pogląd - *„Współczesne bezpieczeństwo narodowe, obrona narodowa obejmują w coraz większym stopniu, oprócz siły militarnej, zdolności ochrony i ratownictwa*

*ludności, substancji materialnej i środowiska przed zagrożeniami niemilitarnymi. (...) Zagrożenia jakie niosą dla współczesnych społeczeństw katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe oraz skażenia środowiska – są równe skutkom wojny*². W najwcześniejszych definicjach bezpieczeństwa narodowego tego okresu eksponowano przede wszystkim jego aspekt militarny. Widoczne jest to w poniższych definicjach:

- 1) *„układ okoliczności, który sprawia, że państwo nie będzie przedmiotem żadnego ataku, a przynajmniej, że atak skierowany przeciwko niemu nie będzie miał żadnych szans powodzenia”*³,
- 2) *„stan równowagi między zagrożeniem wywołanym możliwością zaistnienia konfliktu a potencjałem obronnym”*⁴,
- 3) *„zdolność narodu do ochrony jego wartości wewnętrznych przed zagrożeniami zewnętrznymi”*⁵.

Druga, późniejsza grupa publikowanych definicji poszerza systematycznie jego zakres o inne niemilitarne aspekty, np.:

- 4) *„jest nie tylko ochroną narodu i terytorium przed fizyczną napaścią, lecz również ochroną – za pomocą różnych środków – żywotnych interesów ekonomicznych i politycznych, których utrata zagroziłaby żywotności i podstawowym wartościom państwa”*⁶,
- 5) *„taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych*

¹ Wskazuje się, że na przestrzeni ostatnich 200 lat w Europie można wyróżnić istnienie trzech modeli bezpieczeństwa, a ostatnie lata są okresem tworzenia jego czwartego modelu. J. Świniarski, O naturze bezpieczeństwa, Warszawa – Pruszków 1997 r., s. 155.

² Na podstawie tłumaczenia M. Reuner, National Security. The Economic and Environmental Dimension, Worldwatch Institute, 5 / 1989 r.

³ Dictionnaire Diplomatique, Academie Diplomatique Internationale, Paris 1947.

⁴ W. Stankiewicz, Bezpieczeństwo narodowe a walki niebrojne, Warszawa 1991, s. 73.

⁵ Polityka zagraniczna państwa, Warszawa 1992, s. 66.

⁶ M. T. Taylor w pracy zbiorowej pod red. W. J. Taylora, American National Security: Policy and Process, Baltimore 1981, s. VII.

*i behawioralnych społeczeństwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych*⁷,

6) „*stan świadomości społecznej, w którym istniejący poziom zagrożeń, dzięki posiadanym zdolnościom obronnym, nie budzi obaw, lęku o zachowanie (osiągnięcie) uznanych wartości*”⁸,

7) „*stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożenia*”⁹.

Dokonując analizy przedstawionych definicji daje się zauważyć, że eksponowany jest tylko jeden typ bezpieczeństwa wynikający z jego podziału według kryterium czasu, a mianowicie jako jego stan, który występuje przecież obok drugiego typu, gdy jest on ujmowany jako proces. Ma to odzwierciedlenie w dwojako definiowanym pojęciu bezpieczeństwa, w ujęciu tzw. negatywnym i pozytywnym¹⁰. Pierwsze, negatywne i wąskie ujęcie traktuje bezpieczeństwo jako stan braku zagrożeń, a koncentruje się na analizowaniu oddziaływań podmiotu w celu ochrony przed zagrożeniami dla jego istotnych wartości wewnętrznych. Drugie, pozytywne – postrzegane jest jako proces kształtowania pewności przetrwania, posiadania i swobód rozwoju podmiotu. Takie rozumienie bezpieczeństwa narodowego w kontekście tematu naszych badań jest konieczne. Wiąże się to z innym spostrzeżeniem, że w prezentowanych definicjach bezpieczeństwa narodowego ich autorzy w odniesieniu do zagrożeń uogólniają je ograniczając się do stwierdzeń „zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne” czy „uznane wartości”. Podkreślmy, że wraz z rozwojem cywilizacyjnym oraz stosunków międzynarodowych pojawiły się (i będą się pojawiać) nowe rodzaje zagrożeń, które zostały zidentyfikowane

⁷ Definicja dotyczy terminu bezpieczeństwo państwa, który traktujemy jako tożsamy z bezpieczeństwem narodowym. S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1996, s. 16.

⁸ C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność: strategje – koncepcje – doktryny*, Warszawa 1995, s. 30.

⁹ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2000, s. 10.

i zaklasyfikowane jako niebezpieczne dla państw. Przykładem mogą być np. masowe uchodźstwo ekologiczne i ekonomiczne, masowy analfabetyzm czy „drenaż mózgów”. Duża liczba różnych rodzajów zagrożeń występujących nie tylko pojedynczo ale najczęściej grupowo oraz w charakterze pierwotnych i wtórnych zmusza państwa do ich wczesnego identyfikowania oraz działań ochronnych i przygotowania obrony uwzględniając przede wszystkim ich skutki dla ludności i uwarunkowania ekonomiczne.

Dynamicznie identyfikowany i powiększany obszar bezpieczeństwa narodowego znalazł odzwierciedlenie w liczbie jego podziałów. Jego najczęściej przywoływanym podziałem, który możemy zastosować w stosunku do państwa jest jego typologia według kryterium przedmiotowego, w której wymienia się:

- bezpieczeństwo polityczne,
- bezpieczeństwo militarne,
- bezpieczeństwo ekonomiczne,
- bezpieczeństwo społeczne,
- bezpieczeństwo kulturowe,
- bezpieczeństwo ideologiczne,
- bezpieczeństwo ekologiczne.

Wielu autorów zastrzega się, że lista ta nie jest zamknięta. Godząc się z takim stanowiskiem wystarczy wspomnieć o potrzebie wyodrębnienia i kształtowania w państwie bezpieczeństwa informacyjnego.

Omawiając pojęcie bezpieczeństwa narodowego trzeba zasygnalizować pojawienie się nowego podmiotu bezpieczeństwa (obok państwa) jakim jest instytucjonalizacja międzynarodowych powiązań państw. Dla państwa zaangażowanego w polityczne, gospodarcze czy też militarne sojusze i układy z innymi państwami oznacza to stopniowe odchodzenie od

¹⁰ R. Zięba, Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, [w:] Zbiorowe, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, Warszawa 1997, s. 5, 16, J. Świniarski, op. cit., s. 163.

państwocentrycznego definiowania swojego bezpieczeństwa narodowego. W takich okolicznościach sfera militarna bezpieczeństwa narodowego utraciła swoją dominującą pozycję i jest traktowana w państwach mocno zaangażowanych w system bezpieczeństwa zbiorowego równorzędnie ze sferą niemilitarną.

Współcześnie szerokie rozumienie bezpieczeństwa narodowego ma ścisły związek z postrzeganiem jego zagrożeń i ich identyfikacją przez władze państwa. Ma to swoje odbicie w polityce bezpieczeństwa państwa na którą składają się strategia bezpieczeństwa narodowego, jego struktura organizacyjna i stosowane instrumenty. Najważniejszą podstawą skutecznej polityki bezpieczeństwa jest obiektywna ocena zagrożeń i braku bezpieczeństwa państwa. W tym momencie aby wyjaśnić różnice pomiędzy obu terminami odwołajmy się do dwojakiego definiowania pojęcia bezpieczeństwa jako stan i proces¹¹. Wyjaśniając w dużym skrócie, różnica pomiędzy nimi polega na tym, że ocena zagrożenia sprowadza się do określenia jego rodzajów i rozmiarów ale nie mówi nic o tym czy podmiot jest i będzie w przyszłości bezpieczny, a jest to istotą oceny braku bezpieczeństwa. Bardzo często w wystąpieniach polityków ich ocena bezpieczeństwa na różnych poziomach sprowadza się do stwierdzenia, że jesteśmy bezpieczni bo żadne z zagrożeń w tej chwili nie występują. Nie otrzymujemy odpowiedzi na pytanie, czy będziemy bezpieczni gdy zagrożenie się pojawi? Takie stwierdzenia należy w kontekście przytoczonych definicji bezpieczeństwa traktować jako zabieg socjotechniczny, a nie obiektywną jego ocenę. Konsekwencją takiego stanowiska jest lekceważenie problemów i ograniczanie środków w celu kształtowania bezpieczeństwa państwa. Przedstawiając ten „wybieg” władz należy przypomnieć, że takie postrzeganie zagrożeń nie jest jedyne i obejmuje także obywateli. W dużym skrócie stany te

można określić jako: adekwatne postrzeganie bezpieczeństwa w stosunku do zagrożeń (równoważne z uświadomionym brakiem bezpieczeństwa), obsesyjna percepcja zagrożeń mimo ich niewielkiego rozmiaru i natężenia, lekceważenie ich i niedocenianie oraz brak jakiegokolwiek percepcji mimo znacznego nasilenia (złudne poczucie bezpieczeństwa).

Czyniąc powyższe zastrzeżenia przystąpmy do charakterystyki zagrożeń niemilitarnych. Samo pojęcie zagrożenie definiowane jest w różnych publikacjach podobnie, przy uwzględnieniu aspektów subiektywnych i obiektywnych ich odbioru, jako:

- 1) *„możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk”¹²,*
- 2) *„z jednej strony to pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw”¹³,*
- 3) *„sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia”¹⁴,*
- 4) *„zagrożeniem dla bezpieczeństwa podmiotu (państwa, narodu, organizacji, instytucji, związku) będzie utrudnienie lub utrata warunków do swobodnego bytu i rozwoju. Zagrożenia te mogą powstać w dziedzinie politycznej (np. izolacja polityczna, szantaż polityczny), społecznej (np. ograniczenie lub zerwanie współpracy kulturalnej, naukowo – technicznej, turystycznej), gospodarczej (np. ograniczenie lub zerwanie*

¹¹ Szerzej na ten temat w publikacji Davis B. Bobrow, Złożoność problematyki braku bezpieczeństwa: Implikacje redefinicji pojęcia, [w:] Zbiorowe, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, op. cit., s. 27.

¹² Zbiorowe, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe..., op. cit., s. 4.

¹³ S. Korycki, System bezpieczeństwa Polski, Warszawa 1994, s. 54.

¹⁴ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2000, s. 89.

wymiany handlowej, pomocy finansowej) lub jednocześnie w kilku dziedzinach – w dowolnej konfiguracji”¹⁵,

- 5) „nagle lub przewidziane zdarzenie, wywołane siłami natury lub wynikające z działalności człowieka, zagrażające życiu ludności, mieniu lub środowisku, które w zależności od rozmiaru i charakteru wywołuje bezpośrednio kryzys lub może doprowadzić do jego wystąpienia”¹⁶.

Interesująca nas definicja zagrożeń niemilitarnych publikowana jest rzadko, a zdarza się, że jej treść obarczona jest istotnym niedomówieniem. Za przykład niech posłuży poniższa definicja, „część zagrożenia obejmująca taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, ewentualnie naruszenie jego suwerenności w wyniku zastosowania wobec niego przemocy niezbrojnej.”¹⁷

Łatwo zauważyć, że jej autor ograniczył się tylko do zagrożeń zewnętrznych. Błędu tego udało się uniknąć w poniższej definicji, „zagrożenie pozamilitarne jest splotem zdarzeń (występujących w stanie kryzysów), w wyniku którego może nastąpić utrudnienie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa (narodu) lub naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej, przy czym cel działania (wymuszenie uległości lub ustępstw) zamierza się osiągnąć przez wywieranie nacisku i stosowanie sankcji politycznych lub ekonomicznych bez uciekania się do stosowania przemocy fizycznej (zbrojnej)”¹⁸. Ale także i tutaj można dostrzec ograniczone ujęcie treści - nie wymienia się zagrożeń bezpieczeństwa narodowego wynikłych z uaktywnienia się sił przyrody, takich jak: trzęsienia ziemi, powódzie lub cyklony. Wskazane definicyjne braki zmuszają do zaproponowania następującej definicji. **Zagrożenia niemilitarne bezpieczeństwa**

¹⁵ S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996, s. 21

¹⁶ Zbiorowe, *System zarządzania państwem w sytuacjach kryzysowych*, [w:] Samorząd Terytorialny, nr 5/2000 r., s. 18.

¹⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego...*, s. 90.

narodowego to takie zdarzenia i ich skutki, które spowodowane przez siły przyrody lub działalność człowieka (innych państw), bez użycia metod militarnych, wywołują w państwie powstanie sytuacji nadzwyczajnej o takim rozmiarze i nasileniu, że mogą spowodować w nim kryzys niemożliwy do zwalczenia przy normalnym funkcjonowaniu administracji publicznej i służb ratowniczych¹⁹.

Tak zdefiniowane pojęcie zagrożeń niemilitarnych rodzi pytania o ich rodzaje i skutki wpływające na bezpieczeństwo państwa. Odpowiedzi mogą dostarczyć podziały typologiczne tego pojęcia wg różnych kryteriów. Uwzględniając najczęściej stosowane kryterium przedmiotowe, mogą one być:

- polityczne,
- gospodarcze,
- społeczne,
- ekologiczne²⁰.

Charakterystyka wymienionych rodzajów zagrożeń niemilitarnych przedstawiona zostanie w dalszej części rozdziału. Inne podziały typologiczne przedstawia załącznik 5.

III.2. Desygnaty zagrożenia niemilitarnego bezpieczeństwa narodowego

Użyte w definicji zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego pojęcia sytuacja nadzwyczajna, kryzys oraz wymienione rodzaje jego podziału typologicznego stanowią zbiór desygnatów terminu zagrożenia niemilitarne

¹⁸ S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, op. cit., s. 23.

¹⁹ Podobnie ujmuje się problem zagrożeń bezpieczeństwa w Kanadzie, które jest ujęte w ustawie o zagrożeniach z 1988 r. *Administracja wobec sytuacji kryzysowych*. Materiały z konferencji polsko – kanadyjskiej, 6 – 8 maj 1998 r.

²⁰ Przedstawiony podział odbiega od „klasyfikacji” publikowanych przez innych autorów, w których można dostrzec mieszanie kryteriów np. w typologii wg kryterium przedmiotowego wymienia się zagrożenia wewnętrzne, które wg kryterium miejsca występują w państwie tylko obok zewnętrznych. Innym przykładem może być wymienienie zagrożenia psychologicznego w podziale wg kryterium przedmiotowego (typ w podziale wg kryterium skutku zdarzenia obok fizycznego). W Stanach Zjednoczonych przyjęto podział zagrożeń państwa

bezpieczeństwa narodowego. Ich wskazanie nie oznacza, że są one jedyne. Do tego zbioru zaliczymy także pojęcia m. in. stan nadzwyczajny, sytuacja kryzysowa, katastrofa, kataklizm i klęska żywiołowa. Pojęcia te i użyte wcześniej w definicji zaliczymy ściśle do zakresu nazwy zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. Przyjmujemy, że określać one będą charakterystykę skutków i rozmiar stanowiący zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Nie zaliczamy do tego takich pojęć jak awaria czy wypadek, gdyż ich skutki i zasięg nie będą dla niego zagrożeniem. Takie przyporządkowanie pojęć zobowiązuje do uzasadnienia i ich bliższej charakterystyki.

Pojęcie sytuacji nadzwyczajnej w kontekście poruszanego problemu można utożsamić z pojęciem zagrożenia nadzwyczajnego. Jako, że polskie encyklopedie i słowniki nie definiują tych terminów, do ich wyjaśnienia posłużymy się definicjami zagranicznymi²¹. Pojęcie zagrożenia nadzwyczajnego definiuje się tam następująco:

- 1) *„każde wydarzenie o takiej skali, że wymaga ono kombinacji własnych środków i agencji z zewnątrz, zmobilizowanych dla opanowania sytuacji”*²² – Stany Zjednoczone (FEMA),
- 2) *„to nagłe i nieoczekiwane wydarzenie pociągające za sobą konieczność natychmiastowych działań”*²³ - ONZ (DHA - Departament Spraw Humanitarnych),
- 3) *„każda sytuacja lub przypadek, dla których według ustaleń prezydenta, jest konieczna pomoc federalna, aby wesprzeć wysiłki stanu lub władz lokalnych oraz ich możliwości w ratowaniu życia, ochronie mienia*

na: społeczno – polityczne, ekonomiczne i militarno – strategiczne. W. Kitler, Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych, AON, Warszawa 2001, s. 73.

²¹ Próbę definicji terminu zagrożenie nadzwyczajne podjęli M. Fleming, J. Gołębiewski, S. Olbryś w publikacji Ochrona ludności – wybrane zagadnienia, Urząd Szefa Obrony Cywilnej Kraju, Warszawa 1997. Przyjęli oni, że oznacza ono „każde nieoczekiwane wydarzenie lub sytuacja, która narastają nagle, są niebezpieczne dla życia i mienia, i które wymagają natychmiastowego przeciwdziałania przy użyciu wszystkich będących w dyspozycji sił i środków celem skutecznego ratowania życia i ochrony mienia.”

²² Emergency Management: Principles and Practice for Local Government. FEMA

²³ Complex Emergencies and Natural Disasters in 1992. Special Edition, January/February 1993.

i zabezpieczenia zdrowia publicznego lub zmniejszenia, a nawet odwrócenia zagrożenia katastrofą w każdej części kraju” – Stany Zjednoczone²⁴,

Treść innych definicji słownikowych wywodzi się od tłumaczenia angielskiego słowa *emergency*. Oznacza ono poważną sytuację lub zdarzenie które wydarzyło się nieoczekiwanie i wymaga natychmiastowej reakcji (odpowiedzi)²⁵. Innym określeniem, które możemy uznać za tożsame z sytuacją nadzwyczajną, a zostało wprowadzone przez Konstytucję RP (Rozdział XI), jest termin *stan nadzwyczajny*, który oznacza sytuację prawną wprowadzaną w przypadkach szczególnych zagrożeń dla państwa, gdy środki konstytucyjne są niewystarczające. Aktualnie ustawa zasadnicza przewiduje trzy takie stany: klęski żywiołowej, wyjątkowy i wojenny. W tym kontekście warto przypomnieć uzasadnienie weta Prezydenta RP w stosunku do projektu ustawy o gotowości cywilnej i zarządzaniu kryzysowym, która miała ustanowić nowy, pozakonstytucyjny stan nadzwyczajny – stan kryzysu²⁶.

Kolejny termin, który odnosimy do bezpieczeństwa narodowego to kryzys. W słownikach i publikacjach definiowany jest jako:

- 1) *„moment rozstrzygający, punkt zwrotny, okres przełomu”*²⁷,
- 2) *„punkt zwrotny, przełomowy, moment rozstrzygający; jakościowa zmiana układu (systemu) lub w układzie (systemie)”*²⁸,
- 3) *„sytuacja będąca następstwem zagrożenia, prowadząca w konsekwencji do zerwania lub znacznego naruszenia więzów społecznych, przy równoczesnym poważnym zakłóceniu funkcjonowania instytucji publicznych, jednak w takim stopniu, że użyte środki niezbędne do zapewnienia lub przywrócenia bezpieczeństwa nie uzasadniają*

²⁴ Disaster Relief and Emergency Assistance Act . Sec. (art. 102).

²⁵ Tłumaczenie własne na podstawie Microsoft Encarta Encyclopedia 99.

²⁶ Ustawa o gotowości cywilnej i zarządzaniu kryzysowym, Rzeczpospolita, nr 201 z 29. 08. 2001 r., s. C3.

²⁷ Słownik wyrazów obcych (multimedialny), PWN, Warszawa 2001.

²⁸ Słownik Wyrazów Obcych, PWN, Warszawa 1980, s. 404.

wprowadzenia żadnego ze stanów nadzwyczajnych przewidzianych w art. 228 ust. 1 Konstytucji²⁹,

- 4) „termin używany w znaczeniu przesilenie, moment rozstrzygający, okres przełomu, załamanie się dotychczasowej linii rozwoju; większej precyzji nabiera termin kryzys dopiero przez podanie, jakiej sfery dotyczy, np. kryzys polityczny — załamanie się określonej polityki i utrata przez grupę rządzącą przyzwolenia społ.; kryzys rządowy — upadek rządu w wyniku udzielenia mu przez parlament wotum nieufności; kryzys parlamentarny — utrata większości przez partię lub koalicję rządzącą, prowadząca do konieczności rozpisania nowych wyborów; kryzys społeczny — stan kumulacji napięć i konfliktów społ., których rozwiązanie wymaga wyjścia poza stosowane do tej pory rozwiązania; kryzys naukowy — sytuacja, w której istniejące teorie nie są w stanie wyjaśnić nowo odkrytych faktów; kryzys kultury — sytuacja, w której następuje upadek dotychczasowych wartości, a nie wykształcają się jeszcze nowe, które mogłyby zająć ich miejsce itd.”³⁰,
- 5) „jest kulminacyjną fazą narastającej sytuacji zagrożenia, powstającą w wyniku pojawiających się niespodziewanie okoliczności. W fazie tej dominująca rolę odgrywa fakt prawdziwej lub odczuwalnej utraty kontroli nad rozwijającą się sytuacją oraz braku koncepcji na jej opanowanie”³¹,
- 6) „w pierwotnym znaczeniu, i zdecydowanie najbardziej rozpowszechnionym znaczeniu kryzys jest momentem (przesileniem, przełomem, punktem zwrotnym) najbardziej zagrażającym człowiekowi w dotyczącej go sytuacji i jest to sytuacja najmniej korzystna spośród zaistniałych dotychczas. To nagły, gwałtownie zmieniający się stan rzeczy, odmienny od dotychczasowego, a i w tym pejoratywnym

²⁹ System zarządzania państwem w sytuacjach kryzysowych, op. cit., s. 18.

³⁰ Multimedialna Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 2001.

zazwyczaj znaczeniu, że bardziej niekorzystny od poprzedniego. Okres względnie krótkotrwały i dość nieoczekiwany, ale przełomowy, decydujący w zasadzie o dalszych losach rozpatrywanego podmiotu”³².

Kontekst, który nas interesuje to odniesienie treści tych definicji do sytuacji nadzwyczajnej, w której może znaleźć się państwo. Wszystkie przytoczone definicje terminu kryzys właśnie tam lokują tak rozwiniętą sytuację. Ponadto podkreślmy, że dotyczą one wszystkich podmiotów od człowieka po państwo i organizacje międzynarodowe. Ma to odzwierciedlenie w typologii kryzysów opracowywanej przez każdego autora publikacji na ten temat. Szeroki przegląd rodzajów kryzysów przedstawia poniższa typologia wg kryterium skutków zagrożenia:

- fizjologiczny,
- psychologiczny,
- społeczny,
- ekologiczny,
- ekonomiczny,
- polityczny,
- polityczno – militarny³³.

Pochodnym określeniem opisującym sytuację przed i po kryzysie jest termin sytuacja kryzysowa. Mamy i będziemy mieli z nią do czynienia w państwie częściej niż z kryzysem lub zagrożeniem nadzwyczajnym. Wyjaśniają to następujące definicje tego pojęcia :

- 1) *„zespół okoliczności zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na dany układ (system) w ten sposób, iż zaczyna się i jest w nim kontynuowany proces zmian. Rezultatem tej zmiany może być*

³¹ Zbiorowe, Problemy zarządzania kryzysowego w państwie. Studium, AON, Warszawa 2000, s. 43.

³² A. Kasprzewski, Kryzys – wieloaspektowość pojęcia, [w:] Zeszyty Naukowe AON, nr 3, Warszawa 1998, s. 287.

³³ J. Konieczny, Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, wypadkach i katastrofach, Poznań – Warszawa 2001, s. 10.

*jakościowo nowy układ (system) lub nowa struktura i funkcja w układzie (systemie) istniejącym. W tak pojmowanej sytuacji kryzysowej kryzys - „zerwanie” jest jedną z jej faz*³⁴,

- 2) *„w odróżnieniu od kryzysu – po to, by zaistnieć – nie musi stwarzać istotnego zagrożenia dla życia ludzkiego, lecz stanowi swoiste wyzwanie dla społecznego poczucia moralności, tradycji, wartości i bezpieczeństwa*³⁵.

Ważnym wnioskiem wynikającym z przedstawionych definicji, porównując je ze znaczeniem terminu sytuacja nadzwyczajna jest to, że sytuacja kryzysowa nie zawsze będzie zdarzeniem nadzwyczajnym ale będzie nią zawsze nadzwyczajne zagrożenie państwa. Wzajemną zależność sytuacji kryzysowej i nadzwyczajnej oraz rolę monitoringu ilustruje złącznik 6.

Jak dotychczas rozważania dotyczące charakterystyki pojęcia nadzwyczajnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa nie objęły problematyki ich rozmiaru. Pojęcia, które mogą opisywać tę jego cechę to katastrofa, kataklizm, klęska żywiołowa (naturalna, ekologiczna). Dostępne w polskich słownikach definicje pojęcia katastrofa określają je bardzo szeroko jako: *„wydarzenie nagłe, tragiczne w skutkach, w którym ktoś ucierpiał lub poniósł śmierć, które spowodowało straty materialne; nieszczęśliwy wypadek*³⁶. W takim ujęciu dotyczy ona szerokiego spektrum podmiotów nią dotkniętych. Konieczne jest zatem sprecyzowanie innych jego cech istotnych dla bezpieczeństwa narodowego. Dokładniejsze i lepiej oddające istotę katastrofy, przy rozpatrywaniu jej wpływu na bezpieczeństwo państwa, są definicje zagraniczne, które określają, że jest to:

1. *„zdarzenie poważne i rozległe, które nie może być kierowane przez rutynowe procedury i zasoby rządowe. Zwykle rozwija się nagle*

³⁴ R. Wróblewski, Zarys teorii kryzysu. Zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami (crisis prevention, crisis management), AON, Warszawa 1996, s. 10.

³⁵ K. Kozłowska, Etymologia, pojęcia i typologia kryzysów, [w:] Myśl Wojskowa, nr 2 / 2001, s. 46.

³⁶ Słownik wyrazów obcych (multimedialny), op. cit.

*i nieoczekiwanie i wymaga natychmiastowego, skoordynowanego i efektywnego reagowania przez wiele organizacji rządowych i pozarządowych dla potrzeb ludzkich i szybkiej odbudowy*³⁷,

2. *„to wypadek spowodowany zarówno przez przyrodę jak i człowieka z jego technologią, w którym społeczność na danym terenie, w kantonie lub części kraju jest dotknięta skutkami i gdy nie posiada środków do opanowania powstałej sytuacji*³⁸.

Mniej problemów sprawia pojęcie kataklizmu, które definiowane jest jako: *„katastrofa żywiołowa wywołująca duże zniszczenia, zmiany na powierzchni ziemi (np. powódź, potop, trzęsienie ziemi); raptowny, niszczący przewrót, klęska społeczna*³⁹. Wymieniany rozmach zniszczeń kataklizmu lokuje go na czele gradacji niebezpiecznych zdarzeń, które niosą ze sobą największe skutki – olbrzymią liczbę zabitych i duże straty materialne. Zatem bez zastrzeżeń przypadek kataklizmu można zaliczyć do zagrożeń bezpieczeństwa państwa. Powracając do pojęcia katastrofy, zdecydowanie różniącą się polska definicja tego terminu od przyjętych w innych krajach skłania nas do jej zaproponowania. Wzorując się na cytowanych definicjach *katastrofa (w kontekście zagrożenia bezpieczeństwa Polski) to zdarzenie powodujące śmierć, obrażenia i zniszczenia mienia o takim nasileniu, przy którym nie wystarczają działania podejmowane rutynowo celem ograniczenia jego skutków, a także gdy niewystarczające okazują się działania administracji wojewódzkiej oraz podległych i powoływanych służb ratowniczych w trybie nadzwyczajnym*. Tak sformułowana definicja nie wyklucza zaliczenia jakiegoś zdarzenia do katastrofy w powiecie, gminie czy zakładzie pracy, ale nie będą one stanowić zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa.

³⁷ Tłumaczenie własne na podstawie definicji FEMA w: Erik auf Der Heide, Disaster response, St. Louis, Baltimore, Toronto 1989

³⁸ Tak rozumie się katastrofę w Szwajcarii. Na podstawie: Ochrona ludności – wybrane zagadnienia, op. cit.

³⁹ Słownik wyrazów obcych (multimedialny), op. cit.

Kolejnym określeniem, które możemy wiązać z bezpieczeństwem narodowym jest pojęcie klęski. Mimo, że jest ona (w różnych rodzajach) skutkiem katastrof (kataklizmu) to termin ten traktowany jest powszechnie jako synonim katastrofy. Podkreślamy to by wskazać, że takie jego zastosowanie obarczone jest błędem. Dla potwierdzenia tego zastrzeżenia przedstawiamy słownikową definicję klęski, która określa, że jest to „*niepowodzenie, wielkie nieszczęście, wielkie zniszczenie. Klęska bezrobocia, nieurodzaju, powodzi, pożaru. Klęski żywiołowe, losowe. Klęska życiowa*”⁴⁰. Zatem należałoby w innym kontekście używać np. terminów klęska ekologiczna i katastrofa ekologiczna lub klęska żywiołowa i katastrofa naturalna. Niestety nawet encyklopedie stosują je zamiennie⁴¹.

III.3. Charakterystyka zagrożeń niemilitarnych bezpieczeństwa narodowego

Poruszana wcześniej problematyka zagrożeń niemilitarnych nie objęła ogólnej charakterystyki wyodrębnionych ich rodzajów. Dokonana zostanie ona poniżej z uwzględnieniem jej podziału wg kryterium przedmiotowego, czyli jako zagrożenia polityczne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne.

Aby sprecyzować obszar, w którym mogą wystąpić zagrożenia polityczne przytoczmy definicje terminu polityka. Polityka definiowana jest jako „*celowa działalność dotycząca gł. stosunków między różnymi grupami społecznymi, państwami i narodami, związana z walką o zdobycie lub zachowanie władzy państwowej jako narzędzia regulacji i kształtowania tych stosunków*”⁴². Inne definicje określają, że jest to „*1. działalność władz państwowych, rządu dotycząca spraw wewnętrznych państwa lub jego stosunków z innymi krajami; 2. działalność grupy społecznej, partii uwarunkowana określonymi celami*

⁴⁰ Słownik języka polskiego PWN (multimedialny), op. cit.

⁴¹ Multimedialna Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, op. cit.

*i interesami, mająca na celu zdobycie i utrzymanie władzy państwowej; 3. cele i zadania takiej działalności, metody realizacji tych zadań; 4. pot. zręczne, sprytne, układowe działanie w celu osiągnięcia określonych zamierzeń; 5. daw. dobre wychowanie, grzeczność, uprzejmość, etykieta*⁴³. Z kolei zagrożenie polityczne definiowane jest jako „rodzaj zagrożenia, w wyniku, którego może zaistnieć sytuacja sprzyjająca naruszeniu interesów przyjętych za podstawowe” lub „stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnianie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe”⁴⁴. Tak sformułowany zakres tych zagrożeń ogranicza ich pojmowanie do polityki rozumianej jako rządzenie i kierowanie sprawami państwa. Obejmuje zatem politykę wewnętrzną i zagraniczną państwa, a także politykę uprawianą na arenie międzynarodowej. Tak duży obszar zainteresowania polityki państwa sprawia, że liczba i rozmiar tego typu zagrożeń dla państwa jest tutaj największa w porównaniu do innych rodzajów. Mogą powstać w wyniku planowych i zorganizowanych manipulacji lub opóźnionych i zaniechanych działań, a które prowadzą do obalenia legalnych władz, naruszenia racji stanu, interesów narodowych i praworządności czy podważenia pozycji międzynarodowej państwa. W poszczególnych przypadkach mogą to być:

- niepodporządkowanie się rezolucjom ONZ,
- nieprzestrzeganie umów i prawa międzynarodowego,
- brak gotowości do współpracy międzynarodowej,
- rozwój agresywnych religii i ideologii,
- zmiany granic w otoczeniu państwa,

⁴² Definicje PWN. Słownik języka polskiego (multimedialny), op. cit.

⁴³ Słownik wyrazów obcych PWN (multimedialny), op. cit.

⁴⁴ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, op. cit.

- przeciwstawianie się tendencjom stabilizacyjnym i integracyjnym w regionie,
- istnienie w państwie secesjonistycznych grup i ich dążenia do autonomii,
- konflikty wielkich mocarstw o strefy wpływu,
- korupcja i przenikanie struktur przestępczych do władz,
- antynarodowa polityka innych państw,
- zastraszanie państw,
- sprawowanie władzy przy użyciu siły,
- nieprzestrzeganie praw i wolności obywateli,
- fałszerstwa wyborcze,
- współpraca przedstawicieli władz z obcym wywiadem,
- dyskryminacja mniejszości narodowych w kraju i poza jego granicami,
- manipulacje świadomością i psychiką społeczeństwa,
- masowe migracje obywateli i czystki etniczne,
- niepohamowany rozwój struktur państwa (biurokracja),
- upartyjnienie struktur państwa,
- naruszenie praworządności i słabość struktur demokratycznych,
- eskalacja i umiędzynaradawianie konfliktów wewnętrznych i z innymi państwami,
- ingerencja w wewnętrzne sprawy państwa,
- wspieranie międzynarodowego terroryzmu,
- postępujący spadek nakładów na bezpieczeństwo.

Zagrożenia ekonomiczne bezpieczeństwa narodowego dotyczą problematyki produkcji, wymiany i rozdziału różnych dóbr w państwie oraz racjonalnego nimi dysponowania dla pomnażania ogólnego dobrobytu. Często są one identyfikowane i utożsamiane jako zagrożenia gospodarcze. Obejmują finanse państwa, proces produkcji, handel i dostęp do surowców, w szczególności

energetycznych. Definiuje się je jako „*rodzaj zagrożenia bezpieczeństwa, w wyniku którego może nastąpić osłabienie potencjału gospodarczego*”⁴⁵. Inna definicja określa zagrożenie gospodarcze jako „*stan, w którym państwo nie może przeciwstawić się takim oddziaływaniom zewnętrznym i wewnętrznym, które uniemożliwiają rozwój ekonomiczny zgodny z określonymi kierunkami i tempem, a przez to osłabiają potencjał gospodarczo – obronny*”⁴⁶. Odzwierciedleniem zagrożeń ekonomicznych państwa może być także pojęcie bezpieczeństwa ekonomicznego, które określa się jako „*taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawiania się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych*”⁴⁷. W poszczególnych przypadkach zagrożenie ekonomiczne państwa może urzeczywistniać się przez:

- niskie tempo rozwoju gospodarczego pogłębiające dysproporcję w rozwoju ekonomicznym w stosunku do innych państw,
- ograniczenie dostępu do rynku wewnętrznego innych państw, środków finansowych i zasobów naturalnych,
- utratę rynków zbytu,
- egoizm ekonomiczny rozwiniętych państw świata i międzynarodowych koncernów,
- niszczenie i zakłócanie pracy sieci informacyjnych,
- reglamentację lub ograniczanie dostępu do najnowszych technologii przez państwa rozwinięte,
- powstawanie stref głodu i ubóstwa,

⁴⁵ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, op. cit., s. 89.

⁴⁶ Ibidem, s. 89.

⁴⁷ Z. Stachowiak, Bezpieczeństwo ekonomiczne, [w:] *Ekonomika obrony*, red. W. Stankiewicz, AON, Warszawa 1994, s. 189.

- ograniczanie wydatków na badania naukowe i brak transferu osiągnięć naukowych do gospodarki,
- blokady gospodarcze i dyskryminację gospodarczą,
- obecność w gospodarce międzynarodowych grup przestępczych,
- tworzenie warunków do „prania brudnych pieniędzy”,
- niestabilność finansowa państwa (deficyt bilansu płatniczego, odpływ kapitału) i kryzys wydatków publicznych,
- brak i niski poziom nakładów na inwestycje oraz „przejadanie zysków”,
- przestępczość gospodarcza i powstawanie „szarej strefy” gospodarki,
- pauperyzację społeczeństwa i masowe bezrobocie,
- nadmierny import towarów prowadzący do nieopłacalności własnej produkcji i zmniejszenie zatrudnienia w kraju,
- spekulacje finansowe,
- brak mechanizmów konkurencji gospodarczej i nakręcanie koniunktury przez produkcję zbrojeniową.

Termin zagrożenia społeczne bezpieczeństwa narodowego w publikacjach pojawia się rzadko. Częściej w typologiach zagrożeń bezpieczeństwa wymienia się nazwy społeczno – kulturowe, psychospołeczne, kulturowe lub cywilizacyjne. Uznajemy, zgodnie z przyjętą typologią, że określenie zagrożenia społeczne zawiera w sobie wszystkie przypadki odnoszące się do niebezpieczeństwa utraty życia i zdrowia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności oraz bezpieczeństwa socjalnego (cywilizacyjnego) i publicznego. Wynika to także z wyróżnianych cechy każdego społeczeństwa jakim jest odrębność od innych zbiorowości, wzajemne oddziaływania pomiędzy jego członkami, wspólne terytorium, instytucje, sposób komunikowania się, podobieństwo warunków życia, podział pracy, normy i wzorce postępowania. Sygnalizowany brak definicji zagrożeń społecznych

zastąpimy określeniem pojęcia zagrożenie psychospołeczne, za które uznaje się „rodzaj zagrożenia, w wyniku którego istnieje zwiększone prawdopodobieństwo obniżenia świadomości społeczeństwa” lub „stan świadomości społeczeństwa objawiający się takim stopniem nasilenia negatywnych oddziaływań i zjawisk, w wyniku których zachwiane zostają egzystencjalne wartości oraz interesy narodu i państwa, a także istnieje możliwość obniżenia świadomości społeczeństwa”⁴⁸. Przyjmujemy bez większych zastrzeżeń, że treść drugiej z przedstawionych definicji odpowiada naszemu pojmowaniu zagrożeń społecznych. Zaliczyć można do nich następujące przypadki:

- naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności,
- uprzedzenia kulturowe i religijne oraz dyskryminacja mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych,
- dyskryminacja płci,
- manipulacje świadomością i psychiką przy pomocy środków masowego przekazu (walka psychologiczna),
- ograniczanie wolności mediów,
- nacjonalizm, szowinizm, ksenofobia, fundamentalizm religijny,
- patologie społeczne (przestępczość, terror, struktury mafijne, narkomania, epidemie, prostytutka, alkoholizm, analfabetyzm, masowe bezrobocie, rodziny dysfunkcjonalne),
- masowe migracje (ekonomiczne, ekologiczne),
- alienacja społeczna (konsumeryzm, sekciarstwo religijne, eskapizm, powstawanie klasy tzw. kognitatorów – osoby nie uznające wartości narodowych a odnajdujące się w świecie wirtualnym),
- nadużycia wiedzy przeciwko ludzkości,
- dewaluacja wartości ludzkich, zacieranie różnic między dobrem a złem,
- kult przemocy, brutalizacja stosunków międzyludzkich,

⁴⁸ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, op. cit., s. 90.

- katastrofy i kataklizmy (klęski) prowadzące do naruszenia systemu społecznego,
- upadek systemu ochrony zdrowia ludności,
- kradzieże dóbr kultury,
- masowy import obcej kultury (kolonializm kulturowy innych państw),
- kryzysy demograficzne,
- ubożenie i głód dużych grup społecznych,
- degradacja infrastruktury komunikacyjnej, mieszkaniowej i środków transportu.

Zagrożenia ekologiczne bezpieczeństwa państwa odnoszone są do funkcjonowania żywej przyrody oraz warunków życia człowieka w tym środowisku i trwałego rozwoju narodu. Mogą zostać spowodowane przez działalność człowieka (antropomorficzne) i czynniki naturalne (nieantropomorficzne). Definiowane jest ono jako „*rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych, na skutek zmiany środowiska naturalnego*”⁴⁹. Ogólność przytoczonej treści przedstawionej definicji skłania nas do zaproponowania innej opartej na określeniu katastrofy ekologicznej⁵⁰. *Zagrożenie ekologiczne to taki rodzaj zdarzenia, w którym istnieje możliwość wystąpienia trwałego (nieodwracalnego w sposób naturalny) uszkodzenia lub zniszczenia dużego obszaru środowiska przyrodniczego, wpływającego negatywnie (bezpośrednio lub pośrednio) na zdrowie lub życie ludzi.*

Do zdarzeń tego typu możemy zaliczyć:

⁴⁹ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, op. cit., s. 89.

⁵⁰ „Katastrofa ekologiczna, trwałe (nieodwracalne w naturalny sposób) uszkodzenie lub zniszczenie dużego obszaru środowiska przyr., wpływające negatywnie, bezpośrednio lub pośrednio, na zdrowie, często życie ludzi.” Nowa encyklopedia powszechna PWN (multimedialna), op. cit. Innym wzorcem może być definicja bezpieczeństwa ekologicznego rozumiane jako „bezpieczeństwo środowiska naturalnego przed takim jego użytkowaniem i degradacją, które w efekcie może zagrażać istnieniu ludzi i społeczeństwa”, J. Czaputowicz, System czy nieład?... op. cit. s. 25.

- niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych (wyrąb lasów, nadmierne odłowy zwierząt, rabunkowe wydobywanie kopalin),
- masowe zanieczyszczanie wody, powietrza, gleby,
- brak gospodarki odpadami komunalnymi, przemysłowymi i nuklearnymi,
- stosowanie niebezpiecznych technologii przemysłowych prowadzących do zmian w atmosferze (likwidacja powłoki ozonowej, ocieplenie klimatu, wzrost emisji promieniowania ultrafioletowego)
- katastrofy naturalne i przemysłowe,
- naruszenie stosunków wodnych w środowisku (odwracanie biegu rzek, brak racjonalnej gospodarki leśnej) prowadzące do erozji gleb, osuwisk i pustynnienia terenów,
- chaotyczna urbanizacja,
- próby nuklearne i nowych typów broni (geofizyczna, meteorologiczna).

III.4. Stan organizacyjny monitoringu zagrożeń niemilitarnych w Polsce i nowe potrzeby.

Zgodnie z przyjętym w naszych badaniach podziałem monitoringu zagrożeń niemilitarnych wg kryterium środowiska, w którym mogą się one pojawić - przyrodnicze (naturalne), społeczne, polityki, gospodarcze, nauki i techniki - zostanie przedstawiony jego stan organizacyjny w Polsce.

III.4.1. Monitoring środowiska naturalnego.

Najwcześniejsze informacje o prowadzonym monitoringu środowiska na terenie Polski pochodzą z lat trzydziestych XX wieku. Dotyczył on środowiska leśnego, które było obserwowane pod kątem produktywności lasów na tle zmian środowiskowych. Z czasem w miarę urbanizacji i uprzemysłowienia oraz powiększającego się skażenia środowiska naszego kraju zaczął on powiększać

swój zakres pomiarów i stworzono system występujący pod nazwą państwowego monitoringu środowiska (PMŚ)⁵¹. Instytucją powołaną do organizowania i koordynacji tego monitoringu jest Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. Do innych jej zadań należy m. in.:

- zbiór i analiza danych,
- podejmowanie decyzji wstrzymujących działalność prowadzoną z naruszeniem wymagań i warunków korzystania ze środowiska,
- informowanie społeczeństwa o stanie zanieczyszczeń środowiska,
- współdziałanie z innymi instytucjami kontrolnymi i ścigania, administracją rządową i samorządową i organizacjami społecznymi w zakresie ochrony środowiska.

Celem PMŚ jest systematyczne informowanie systematyczne informowanie administracji rządowej i samorządowej oraz całego społeczeństwa o:

- stanie środowiska w Polsce,
- przyczynach zmian ilościowych zachodzących w środowisku,
- występujących trendach jakości wszystkich komponentów środowiska,
- ocenie skuteczności zrealizowanych programów ochrony środowiska na każdym szczeblu zarządzania,
- dotrzymanywanie norm jakości środowiska oraz identyfikacji obszarów występowania przekroczeń,
- powiązaniach przyczynowo - skutkowych występujących pomiędzy emisją i imisją w celu określenia trendów zmian środowiska oraz przewidywanych prognoz przy uwzględnieniu wskaźników rozwoju społeczno gospodarczego kraju.

Państwowy monitoring środowiska został podzielony na trzy bloki:

⁵¹ Ustawa o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska z 20. 07. 1991 r., DzU, nr 77 z 1991 r., poz. 35.

- jakość środowiska,
- emisja,
- oceny i prognozy.

W bloku jakość środowiska wykonywane są badania w następujących podsystemach:

1. monitoring powietrza,
2. monitoring wód powierzchniowych rzek, jezior, zbiorników zaporowych i Morza Bałtyckiego,
3. monitoring wód podziemnych,
4. monitoring gleb,
5. monitoring hałasu,
6. monitoring promieniowania,
7. monitoring lasów,
8. monitoring przyrody,
9. zintegrowany monitoring środowiska przyrodniczego.

W bloku emisja gromadzone są pełne zestawy danych emisyjnych niezbędnych do realizacji celów PMŚ. System pozyskiwania danych stanowi element statystyki publicznej. Obecny stan systemu nie zapewnia dostarczania w pełni wiarygodnych danych emisyjnych, ale podejmowane są działania w celu jego doskonalenia. Szczególny nacisk położony został na ich pozyskanie, w tym: określenie sposobu zbierania danych, ujednoczenie procedur oraz zapewnienie weryfikacji.

Blok oceny i prognozy uzupełniany będzie szeregiem informacji określających trendy rozwoju społecznego i gospodarczego kraju, a także

danymi o zasobach naturalnych i warunkach hydrologiczno-meteorologicznych⁵².

Najstarszy funkcjonujący systemem monitoringu w Polsce obejmuje pomiary meteorologiczne i hydrologiczne. Wyspecjalizowaną instytucją, która organizuje ten system i zajmuje się śledzeniem zmian w atmosferze jest Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMGW). Jest on jednostką badawczo - rozwojową nadzorowaną przez Ministra Środowiska, działającą na podstawie uchwały nr 338/72 Rady Ministrów z 30.12.1972 roku oraz statutu nadanego przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 10.02.1995 roku. Instytut powstał przez połączenie Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego istniejącego w różnej formie od 1919 roku z Instytutem Gospodarki Wodnej powołanym w 1960 roku. Podstawowe zadania IMGW to:

- prowadzenie ciągłych i kompleksowych badań naukowych, stosowanych w zakresie klimatologii, meteorologii, ochrony atmosfery, hydrologii, oceanografii, zasobów wodnych i ich jakości, inżynierii wodnej oraz bezpieczeństwa budowli wodnych,
- prowadzenie prac rozwojowych na rzecz państwowego systemu monitoringu hydrologiczno-meteorologicznego, mających na celu ustawiczne doskonalenie jego metod, skuteczności osłony, efektywności ekonomicznej oraz programu usług publicznych obejmujących ostrzeganie przed klęskami żywiołowymi, takimi jak powódzie, lawiny, susze, gwałtowne wiatry, zagrożenia wynikające ze skażenia powietrza, ostrzeganie przed zagrożeniami dla zdrowia społecznego wynikające z promieniowania ultrafioletowego, gwałtownych zmian temperatury,

⁵² Program państwowego monitoringu środowiska na lata 1998 – 2002. Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Biblioteka Ochrony Środowiska, Warszawa 1998, s. 10.

pogorszenia jakości powietrza, depozycji substancji szkodliwych z atmosfery w glebie i wodzie, wspomaganie zarządzania produkcją energii, komunikacją, procesami urbanizacji i wiele innych,

- utrzymanie i rozwijanie ciągłego monitoringu stanu oraz zmienności czasowej i przestrzennej atmosfery i hydrosfery, a także występujących w nich zjawisk i procesów fizycznych. Ma to na celu sprawowanie skutecznej osłony hydrologicznej i meteorologicznej na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej i zapobieganie skutkom zjawisk mogących stwarzać zagrożenie publiczne oraz skutkom katastrof naturalnych i technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej, a także optymalne wykorzystanie warunków meteorologicznych i hydrologicznych w gospodarce kraju i działalności człowieka. Monitoring ten jest wyspecjalizowaną gałęzią meteorologii i hydrologii stosowanej, realizującą ciągłe badania zmieniających się pól fizycznych atmosfery i hydrosfery za pomocą rozbudowanych systemów obserwacyjno - pomiarowych i stosującą naukowe metody analizy, diagnozy i prognozy zmian zachodzących w tych środowiskach na obszarze całego kraju i na obszarach morskich. Wyniki tych prac, w tym prognozy i ostrzeżenia, udostępniane są bezzwłocznie i codziennie w rozbudowanym systemie informacyjnym obejmującym środki masowego przekazu, wszystkich użytkowników krajowych, w tym organy państwa, organy samorządowe i określone działy gospodarki narodowej, a także użytkowników zagranicznych, w tym służby hydro - meteorologiczne Europy i świata współpracujące w ramach Światowej Organizacji Meteorologicznej⁵³.

Monitoring meteorologiczny i hydrologiczny stanowi organiczną całość. Wykorzystywany jest w procesie osłony hydrologiczno-meteorologicznej przed zagrożeniami powstającymi w atmosferze i hydrosferze. Kompleksowość tego

programu polega na tym, że obejmuje on spójnie wszystkie istotne procesy fizyczne zachodzące w atmosferze i hydrosferze, które są powiązane różnorodnymi związkami przyczynowo-skutkowymi, a z których każdy osobno lub łącznie mogą wywierać niekorzystny wpływ na społeczeństwo lub gospodarkę. Współcześnie do prowadzenia efektywnej osłony hydrometeorologicznej muszą być wykorzystywane dane i informacje ze wszystkich dostępnych źródeł: z krajowego naziemnego systemu obserwacyjno - pomiarowego, systemu wymiany międzynarodowej, z naziemnych i satelitarnych systemów telekomunikacyjnych, a także wyniki modeli meteorologicznych i hydrologicznych, które się nawzajem weryfikują i uzupełniają.

Powszechność programu osłony hydrologiczno-meteorologicznej wyraża się tym, że zaspokaja on wszystkie potrzeby, które mogą pojawić się w tym zakresie w skali państwa i społeczeństwa: indywidualne, zbiorowe, rządowe i samorządowe. Najwyższy poziom w strukturze odbiorców informacji hydrologicznej i meteorologicznej zajmują organy władzy państwowej i samorządowej, które są odpowiedzialne za przygotowanie państwa do działań w sytuacji zagrożeń, katastrof lub klęsk i organizowania ochrony społeczeństwa przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń naturalnych⁵⁴.

W skład systemu monitoringu hydrologiczno - meteorologicznego wchodzi podsystemy: obserwacyjno - pomiarowy, łączności i przetwarzania danych oraz prognozowania i ostrzegania.

Podsystem obserwacyjno-pomiarowy składa się z: naziemnej sieci obserwacyjno-pomiarowej, hydrologicznej, meteorologicznej i specjalistycznej, łącznie około 3000 punktów pomiarowych rozmieszczonych w miarę

⁵³ J. Zieliński, Raport dyrektora Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej za lata 1991-2000. IMGW, Warszawa 2001, s. 9-10.

⁵⁴ Tamże, s. 12.

równomiernie na terenie całego kraju i wzdłuż biegu rzek; radarów meteorologicznych; stacji aerologicznych; stacji odbioru danych satelitarnych.

Podsystem łączności składa się z: systemu dzierżawionych łączy telekomunikacyjnych o dużej przepustowości do transmisji danych między ośrodkami regionalnymi oraz wymiany międzynarodowej; systemu cyfrowej i fonicznej łączności radiotelefonicznej, w tym łączności satelitarnej oraz teleksowej do zbierania danych z sieci automatycznych posterunków i stacji pomiarowych, hydrologicznych i meteorologicznych; rozległej sieci komputerowej (WAN) integrującej sieci lokalne (LAN) w ośrodku centralnym i w ośrodkach regionalnych.

Podsystem przetwarzania danych, programowania i ostrzegania składa się z centralnego i siedmiu regionalnych ośrodków prognoz meteorologicznych i hydrologicznych oraz osłony, systemu operacyjnych i historycznych baz danych, systemu numerycznych, statystycznych i konceptualnych modeli prognostycznych, meteorologicznych i hydrologicznych oraz systemu rozpowszechniania danych, prognoz i ostrzeżeń do centralnego i regionalnych wszystkich szczebli organów decyzyjnych oraz innych użytkowników⁵⁵.

Oslonę meteorologiczną w Polsce prowadzą: Centralne Biuro Prognoz Meteorologicznych w Warszawie oraz Biura Regionalne w Białymstoku, Gdyni, Szczecinie, Poznaniu, Wrocławiu i Krakowie (tworzone jest biuro regionalne w Katowicach). Siły zbrojne utrzymują własną służbę hydrologiczno-meteorologiczną. Ulokowana jest w Centrum Meteorologii WLOP i Biurze Meteorologii Marynarki Wojennej.

Skuteczność każdego programu osłony hydrologiczno-meteorologicznej ocenia się trafnością przewidywania czasu i miejsca wystąpienia oraz natężenia zjawisk przyrodniczych niesprzyjających lub groźnych z takim wyprzedzeniem, aby możliwe było zorganizowanie działań zaradczych, eliminujących lub

redukujących zagrożenie życia i mienia. Negatywne doświadczenia zebrane po powodzi w 1997 r. spowodowane m. in. brakiem odpowiednio wczesnej prognozy dużych opadów atmosferycznych spowodowały konieczność unowocześnienia elementów organizacyjnych systemu monitoringu meteorologicznego i hydrologicznego. Z pożyczki Banku Światowego przystąpiono do realizacji projektu pod nazwą „System Monitoringu i Osłony Kraju” (SMOK). Założenia realizacyjne obejmują monitoring, prognozowanie i ostrzeganie przed zjawiskami takimi, jak powódź, burze, bardzo silne wiatry, sztormy. System będzie również przygotowany do funkcjonowania w przypadku długotrwałej suszy, mroźnych zim z obfitymi opadami śniegu, zanieczyszczeń wód płynących oraz skażeń radioaktywnych powietrza.

Państwowy monitoring środowiska obejmuje także pomiary jako podsystem pomiarowo – kontrolny w systemie monitoringu skażeń promieniotwórczych. Jego organizatorem jest Centralne Laboratorium Ochrony Radiologicznej (CLOR). Zebrane informacje przesyłane są do Centrum ds. Zdarzeń Radiacyjnych (CEZAR) przy Państwowej Agencji Atomistyki (PAA). W skład systemu wchodzi stacje pomiarowe pracujące w sieci automatycznego przekazywania informacji. Znajdują się one w dyspozycji różnych instytucji, których zadania związane są z pozyskiwaniem danych o skażeniach promieniotwórczych i wartościach tła promieniowania jonizującego. Poszczególne stacje pracują w sieci wczesnego wykrywania IMGW i CLOR oraz sieci wspomagającej, w której są jednostki organizacyjne Ministerstwa Obrony Narodowej i Obrony Cywilnej (MSWiA). W systemie znajdują się także placówki, które dokonują wyspecjalizowanych pomiarów artykułów spożywczych (stacje sanitarno – epidemiologiczne, zakłady higieny weterynaryjnej), roślin (okręgowe stacje chemiczno – rolnicze), wody i ścieków (przedsiębiorstwa wodociągów i kanalizacji).

⁵⁵ Tamże, s. 16.

Wysoce wyspecjalizowanym rodzajem monitoringu środowiska, prowadzonym w ramach obserwacji naukowej, są pomiary sejsmologiczne. Mimo, że obszar Polski nie należy do miejsc szczególnie narażonych na trzęsienia ziemi to w naszym kraju odnotowano szereg groźnych wstrząsów sejsmicznych. Zlokalizowane były głównie w południowej części Polski, a ich geneza miała źródło w działalności górniczej i naturze. Organizatorem tych pomiarów jest Obserwatorium Sejsmologiczne Instytutu Geofizyki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie ze stacjami w Nidzicy i Ojcowie.

Specyficznym rodzajem monitoringu zagrożeń niemilitarnych prowadzonym przez Główny Urząd Statystyczny od 1994 r. jest bieżąca ewidencja i statystyka w ramach Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD). Ma to charakter klasyfikacji przedmiotowej i jest usystematyzowanym zbiorem rodzajów działalności społeczno – gospodarczej. Zgodnie z klasyfikacją w dziale „Ochrona środowiska” prezentuje się tam następujące informacje:

- o gruntach zdegradowanych i zagrożonych degradacją,
- o pożarach upraw rolnych, łąk, rzysk i nieużytków,
- potencjalne zagrożenie erozją gleb użytkowanych rolniczo i gruntów leśnych,
- o wartości stężenia metali ciężkich w glebach Polski na tle Europy i świata,
- o ściekach przemysłowych i komunalnych odprowadzanych do wód powierzchniowych,
- o stanie czystości rzek,
- o emisji zanieczyszczeń powietrza i metali ciężkich,
- o zagrożonej florze,
- o pożarach lasów,
- o stanie lasów,
- o zakładach i odpadach uciążliwych dla środowiska,

- o poziomie hałasu przemysłowego i drogowego.

Nowym (obejmuje środowiska naturalne, gospodarcze, polityki i społeczne), aktualnie w trakcie budowy, jest systemem monitoringu zmian strukturalnych, dokonujących się w zagospodarowaniu przestrzennym Polski. Oparty jest przede wszystkim na Systemie Informacji Przestrzennej (SIP). Jego celem jest tworzenie podstaw informacyjnych do diagnozowania procesów przekształceń. W założeniach ma on być systemem dynamicznym, nie tylko gromadzącym informacje, ale także przetwarzającym, emitującym sygnały - ostrzeżenia, a nawet programującym hipotetyczny rozwój sytuacji w przypadku braku interwencji decyzyjnej czy planistycznej. Rada Ministrów RP odpowiedzialnym za opracowanie koncepcji jego funkcjonowania i organizację uczyniła Prezesa Rządowego Centrum Studiów Strategicznych.⁵⁶

W podsumowaniu organizacji monitoringu środowiska należy stwierdzić, że posiada on najwięcej jednostek organizacyjnych podległych państwu, które tworzą szereg podsystemów. Zbiór informacji odbywa się w nim różnymi metodami i obejmuje wszystkie aspekty zagrożeń, które mogą się tam pojawić. Należy jednak zastrzec, że rozbudowa i modernizacja poszczególnych podsystemów odbywała się dopiero w odpowiedzi na katastrofalne zdarzenia, które miały miejsce w naszym kraju i poza nim, gdy ich skutki okazały nadzwyczajnym zagrożeniem dla różnych aspektów narodowego bezpieczeństwa (np. klęski ekologiczne na Śląsku i w Górach Izerskich, powódź w 1997 r., katastrofa w Czarnobylskiej Elektrowni Jądrowej). Aktualnie jest on w naszym kraju najlepiej funkcjonującym systemem monitoringu w porównaniu do innych wyodrębnionych środowisk. Wynika to z zastosowania najnowszych technik detekcji, liczby elementów i międzynarodowej wymiany informacji

⁵⁶ Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów o ogłoszeniu Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, MP, nr 26 z 2001 r., poz. 432.

z podobnymi systemami innych krajów. Cechą tego systemu jest również to, że dokonuje się w nim pomiarów, które są wykorzystywane w innych środowiskach np. społecznym, gospodarki, nauki i techniki.

III.4.2. Monitoring środowiska społecznego.

Środowisko społeczne charakteryzuje się, w porównaniu z innymi, największą liczbą zagrożonych sfer bezpieczeństwa narodowego. Jego monitoring winien obejmować następujące problemy: ideologii, kultury, edukacji, zdrowia, demografii, patologii społecznych, zawodowy i organizacji społecznych. Dokonując przeglądu systemów i metod pomiarowych środowiska społecznego nie można w nim zidentyfikować zintegrowanego systemu monitoringu. Na monitoring środowiska społecznego składa się wiele wyodrębnionych branżowo i instytucjonalnie metod pomiarowych. Stosowane są tu przede wszystkim metody spisu statystycznego, porównywalnych kontroli, badania ankietowe i bieżąca ewidencja. Prowadzone są one w rozproszeniu na różnych poziomach podziału administracyjnego kraju, przez organizacje pozarządowe i różnym czasie. Odwołując się do definicji monitoringu, przypomnijmy, że „...jest to prowadzenie ciągłych lub okresowych obserwacji...” W takiej sytuacji trudno za monitoring zagrożeń niemilitarnych uznać spis powszechny prowadzony raz na dwadzieścia pięć lat czy też jednorazowe ankiety. Innym problemem jest brak zastosowania zaawansowanych technik ewidencji i pomiaru. Do takich metod monitoringu możemy zaliczyć tylko obserwację telewizyjną miejsc zagrożonych przestępczością pospolitą⁵⁷, kontrolowanie treści umieszczanych w Internecie albo programy komputerowe zintegrowanego systemu wspomaganie bezpieczeństwa miasta⁵⁸.

⁵⁷ Wielki brat czuwa, Rzeczpospolita nr 276 z 29.11.2001 r., dodatek Mądry przed szkodą, s. 22.

⁵⁸ www.optimus.bydgoszcz.pl

Na konieczność monitoringu zagrożeń w środowisku społecznym wskazują porównawcze badania prowadzone przez organizacje międzynarodowe. Przykładem mogą być badania poziomu edukacji młodzieży polskiej prowadzone w ramach Międzynarodowego Programu Oceny Umiejętności Uczniów (PISA). Wynik polskich uczniów plasujący ich w trzeciej dziesiątce na 32 kraje uczestniczące w badaniach zatrważa. Fakt niskich nakładów państwa na edukację nie jest argumentem wobec wyższej pozycji biedniejszej Korei.⁵⁹ Sporadyczne kontrole kompetencji nauczycieli w porównaniu z innymi krajami, w których dokonuje się tego systematycznie daje obraz równie alarmujący.⁶⁰ Inna sfera społeczna jakim jest zdrowie ludności jest także poddawana sporadycznym i wąskim badaniom. Wobec gwałtownie rozprzestrzeniającej się epidemii AIDS we wschodniej Europie, Polska nie może ograniczać swojego programu kontroli i walki z tą chorobą tylko do grup ryzyka⁶¹.

Sfera monitoringu patologii społecznych jest współcześnie coraz ważniejsza. Wobec obserwowanego ilościowego i jakościowego jej wzrostu wraz z rozwojem cywilizacyjnym prowadzi one w społecznościach do kryzysu wartości, oderwania od rzeczywistości i agresji osób, powstawania konfliktów obejmujących coraz szersze kręgi społeczne, etniczne, kulturowe i religijne. Ograniczenie jej pomiarów do bieżącej lokalnej ewidencji kolejnych przypadków przyczynia się do utraty czasu, który skutkuje spóźnionymi działaniami i zwielokrotnionymi skutkami⁶². Przykładem potwierdzającym takie stanowisko jest monitoring przestępczości oparty na ewidencji organów ścigania. Interes instytucji powoduje, że jest ona wybiórcza, a w konsekwencji monitoring ten nie oddaje rzeczywistego stanu i powstających źródeł przestępczości.

⁵⁹ Młodzi niedouczeni, Gazeta Wyborcza, nr 284 z 5.12.2001 r., s. 3, 15 – latek słabo przygotowany, Rzeczpospolita, nr 284 z 5.12.2001 r., s. A5, tamże nr 4 z 5 – 6.01.2002 r., s. A7.

⁶⁰ M. Kruczkowska, Siłaczka '98, Gazeta Wyborcza z 8.07.1998 r., s. 12, Dwójka w sumie, Magazyn Rzeczpospolitej, nr 49 z 7.12.2001 r., s. 18.

⁶¹ Ze Wschodu nadciąga AIDS, Gazeta Wyborcza, nr 279 z 29.11.2001 r., s. 1, tamże, Rosja chora na AIDS, s. 3.

⁶² Przykładem mogą być wydarzenia związane ze prasową identyfikacją pedofilii w Wielkiej Brytanii. Nadzorujcie lepiej pedofilów, Gazeta Wyborcza, nr 294 z 17. 12. 2001 r., s. 7, Groźni pedofile znów napiętnowani, Rzeczpospolita, nr 294 z 17.12.2001 r., s. A2. Szeroki opis patologii w życiu różnych narodów przedstawia publikacja U. Świętochowskiej, Patologie cywilizacji współczesnej, Toruń 1999.

Problem ten uwidacznia się także w sferze demograficznej. Zwraca na to uwagę praktyka stosowana w Indiach, Chinach i Korei Płd. gdzie okazało się, że liczba urodzonych chłopców jest zdecydowanie większa niż dziewczynek. Spowodowane to zostało upowszechnieniem badań prenatalnych dziecka i usuwania płodu gdy okazywał się on płci żeńskiej. W dalszej perspektywie oznaczać to może naruszanie równowagi demograficznej, wzrost podaży siły roboczej, masowe bezrobocie albo wzmocnienie tendencji państwa do prowadzenia wojen⁶³.

Przedstawione wybrane przypadki obrazują skutki zaniechania prowadzenia monitoringu różnych zagrożeń w środowisku społecznym nowoczesnymi instrumentami dającymi szybką diagnozę stanu rzeczywistego i możliwość podjęcia decyzji ograniczających skutki zdarzeń do minimum.

III.4.3. Monitoring środowiska politycznego

Przez środowisko polityczne państwa rozumiemy przedstawicieli trzech sektorów władzy w państwie: ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, ich praworządność i struktury organizacyjne w jego ramach. Rzeczywistość Polski daje wiele przykładów naruszenia bezpieczeństwa państwa przez złą jakość sprawowanej władzy⁶⁴. Nadto należy stwierdzić, że swoisty monitoring problemów zawartych w tej strefie odbywa się co 4 lata, przy okazji wyborów parlamentarnych i samorządowych oraz przekazywaniu władzy. Pomędzy kolejnymi wyborami wyspecjalizowany monitoring różnych parametrów sprawowanej władzy nie jest prowadzony. Winien on dotyczyć skuteczności rządzenia, korupcji przedstawicieli władzy, skuteczności sądownictwa, jakości

⁶³ W skrajnym przypadku na 1000 urodzeń męskich przypada 793 żeńskich. B. Misztal, Społeczeństwo wysokiego ryzyka, Rzeczpospolita, dodatek Plus Minus, nr 257 z 3 – 4. 11. 2001 r., s. D5.

⁶⁴ Potwierdzają to badania niezależnych organizacji, np. Transparency International w corocznym rankingu najbardziej skorumpowanych państw świata na 91 państw sklasyfikowała Polskę na 44 pozycji. Szeroki zakres metod monitoringu korupcji w państwach prezentowanych jest w publikacji S. Rose – Ackerman, Korupcja i rządy, Warszawa 2001. Problematykę rozrostu struktur państwa na tle innych krajów krytykuje np. prof. Witold Kieżun – ekspert ONZ, Czterech jeźdźców biurokracji, Gazeta Wyborcza, nr 253 z 28 – 29. 10.2000 r., s. 17. Inna publikacja na ten temat porusza problem liczby rządowych agencji i funduszy, Zarłoczne agencje, fundusze bez dna, Gazeta Polska z 29. 08.2001 r., s. 3, 12 – 13.

stanowionego prawa, rozrostu struktur i kosztów sprawowania władzy. Skala powiązań struktur państwa z integrującą się Europą tworzy nowe pole problemów, które powinny zostać poddane monitoringowi. Chodzi tu zwłaszcza o władze ponadnarodowe Unii Europejskiej. Charakterystyczną cechą utrudniającą organizację monitoringu tego środowiska jest swoisty opór przedstawicieli władz przed taką formą kontroli. Okazuje się jednak, że „mechanizmy demokracji” czy audyty wewnętrzne nie likwidują źródeł zagrożeń. Także głoszone hasła otwartości władz długo nie były oparte na podstawach prawnych⁶⁵, wobec takiej sytuacji rolę monitoringu przejęły środki masowego przekazu i organizacje pozarządowe.

III.4.4. Monitoring środowiska gospodarczego

Analiza środowiska gospodarczego Polski w kontekście jego zagrożeń dotyczy obszarów finansów, produkcji przemysłowej, budowlanej i rolniczej, handlu wewnętrznego i zagranicznego oraz gospodarki surowcami i ich wydobyciem. Mimo, że historycznie należy do najdłużej opisywanego statystycznie środowiska bardzo rzadko spotyka się określenie monitoringu do opisu różnych obserwacji, kontroli i analiz. Do opisu gospodarki państwa zaangażowane są wszystkie struktury państwa i podmioty gospodarcze oraz wyspecjalizowane instytucje, wśród nich przewodnią rolę w Polsce spełnia Główny Urząd Statystyczny. Mimo takiej liczby zaangażowanych do obserwacji gospodarki doszło w Polsce do załamania budżetu i sytuacji kryzysowej w finansach publicznych oraz dalszego wzrostu bezrobocia⁶⁶. Inne przykłady można mnożyć w detalach, np. aktualnie ujawniane są problemy związane

⁶⁵ Dopiero od początku 2002 r. obowiązuje w Polsce ustawa o dostępie do informacji publicznej, DzU, nr 112 z 2001 r., poz. 1198.

⁶⁶ L. Podkamer, Tu już nie ma żartów. Kryzys finansów publicznych, *Gazeta Wyborcza*, nr 258 z 5.11.2001 r., s. 29, L. Zienkowski, Strategia wątpliwego optymizmu, *Gazeta Wyborcza*, nr 32 z 7.02.2002 r., s. 21, Państwo zadłużone po uszy, *Rzeczpospolita*, nr 15 z 18.01.2002 r., s. A1, Bez kontroli. Służba zdrowia i samorządy pożyczają bez opamiętania, tamże, s. B1, Mniej w kasie, ograniczone wydatki, *Rzeczpospolita*, nr 11 z 14.01.2002 r., s. B5.

z cenami transferowymi⁶⁷, nielegalnym importem paliw⁶⁸, a także zakłóceniami na rynku zbóż i innych artykułów rolnych⁶⁹. Oprócz tych problemów pojawiają się aktualnie nowe, dotyczą one przepływu kapitałów spekulacyjnych, wykrywania źródeł finansowania organizacji terrorystycznych, międzynarodowych grup przestępczych oraz, wobec włączenia się Polski do międzynarodowego wolnego rynku, monitoringu innych narodowych gospodarek i działalności międzynarodowych koncernów⁷⁰. Obszarem bezpieczeństwa gospodarki, który jest wybitnie podatny na najmniejsze zakłócenia jest system wymiany informacji, umownie określany cyberprzestrzenią lub przestrzenią wirtualną. Wysoki poziom zastosowania technik informatycznych we wszystkich gałęziach gospodarki czyni ją całą bardzo wrażliwą i podatną na sytuacje kryzysowe. Wszystkie przytoczone przykłady wymuszają konieczność unowocześnienia istniejących lub tworzenia nowych systemów monitoringu zagrożeń gospodarczych bezpieczeństwa narodowego⁷¹.

III.4.5. Monitoring środowiska techniki i nauki

Potrzeba monitoringu zagrożeń w obu środowiskach, dla osób pracujących w przemyśle, transporcie, utrzymaniu infrastruktury czy też zajmujących się badaniami naukowymi, nowymi technologiami i funkcjonowaniem szkolnictwa jest wobec ich rozwoju i zagrożeń jakie ze sobą niosą jest oczywista. Stąd też te środowiska systematycznie wzbogacane są o nowe metody pomiarowe i obserwacji. Ponadto szereg pomiarów i kontroli wykonywanych jest w ramach

⁶⁷ Fiskus uderzy za pół roku, Gazeta Wyborcza, nr 32 z 7.02.2002 r., s. 17.

⁶⁸ Rynek wciąż nieuporządkowany, Rzeczpospolita, nr 13 z 16.01.2002 r., s. B3.

⁶⁹ E. Szot, Z poręki Fryderyka Wielkiego. Wojna o rynki zbóż będzie dramatyczna..., Rzeczpospolita, nr 11 z 14.01.2002 r., s. B8.

⁷⁰ Przykładem może być „biały wywiad” rządu Niemiec skierowany na funkcjonowanie polskiej gospodarki. Biały wywiad, Gazeta Wyborcza. Komunikaty, 20.11.2001 r., s. 5.

⁷¹ Przykładem trudności związanych z tworzeniem nowego systemu monitoringu jest tworzony dla potrzeb UE zintegrowany system zarządzania i kontroli struktury i produkcji rolnej (IACS). Ani zerwać, ani utrzymać, Gazeta Wyborcza, nr 36 z 12.02. 2002 r., s. 14, Kontrakt do negocjacji, Rzeczpospolita, nr 36 z 12.02.2002 r., s. B2.

monitoringu środowiska przyrodniczego. Systemy monitoringu w tych środowiskach tworzone są jednak na skalę lokalną lub wyspecjalizowanych instytucji. Na konieczność szerszego zasięgu tych systemów wskazuje szereg faktów. Jednym z nich jest gwałtowny rozwój motoryzacji i przewozów towarowych. Aktualnie w Polsce na tysiąc mieszkańców przypada 259 samochodów, co przy tragicznym stanie technicznym dróg i innych czynnikach powoduje śmierć około 7 tys. osób. Przy kalkulacji kosztów takich wypadków w Unii Europejskiej przyjmuje się mnożnik 1 mln € na jednego zabitego. W sumie koszty ogólne (rozłożone na wiele lat) tych wypadków mają wartość kilku procent naszego rocznego budżetu narodowego⁷². Sytuacja na naszych drogach jest powodem ustanowienia Inspekcji Transportu Drogowego⁷³. Innym zagrożeniem, którego monitoring jest niezbędny to systematycznie pogarszające się parametry techniczne budynków mieszkalnych zbudowanych z prefabrykatów w latach PRL – u. Ich stan techniczny i użytkowanej w nich infrastruktury, przy niskiej jakości wykonania, oceniany jest przez ekspertów jako katastrofalny⁷⁴. Ważkość dalszego doskonalenia monitoringu zagrożeń w przemyśle, infrastrukturze i transporcie dobitnie podkreślają liczne wypadki i katastrofy z udziałem materiałów niebezpiecznych. Sytuację komplikuje również produkcja rolna. Przypomnijmy wybuch epidemii pryszczycy i „choroby szalonych krów” (BSE) w wyniku, prowadzonej w państwach zachodnich na skalę przemysłową, hodowli bydła przy użyciu pasz pochodzenia zwierzęcego. Ich wybuchu ujawnił braki w bezpieczeństwie weterynaryjnym naszego kraju i niewielkie środki na walkę z ich skutkami⁷⁵. Inny aspekt rozwoju monitoringu w przemyśle stwarza podpisana przez Polskę konwencja o zakazie badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz

⁷² Bezpieczne wakacje z Daewoo, Moto Doradca. Mazowiecki Miesięcznik Motoryzacyjny, nr 2 z 07/08 2000 r., s. 1.

⁷³ Ustawa o transporcie drogowym, DzU nr 125 z 2001 r., poz. 1371. Inspekcja zaczęła istnieć od 1.11.2001 r. Pierwsi inspektorzy rozpoczną kontrole 6 miesięcy od jej ustanowienia.

⁷⁴ E. Zychowicz, Betonowy spadek, Rzeczpospolita. Nieruchomości - Budownictwo, nr 193 z 20. 06. 2001 r., s. 1, Co będzie z wielką płytą?, Dzień dobry. Warszawska gazeta niezależna, nr 3 z 15. 09.2000 r. s. 1.

o zniszczeniu jej zapasów⁷⁶. Konwencja zobowiązuje nasz kraj m. in. do śledzenia prekursorów tej broni. W ślad za tym powołano Biuro ds. Substancji i Preparatów Chemicznych, które zacznie działać od 15.02.2002 r.⁷⁷ Inną umową międzynarodową jest konwencja o ograniczeniu stosowania trujących związków chemicznych groźnych dla ludzi i zwierząt, określanych jako „parszywa dwunastka” (m. in. pestycydy, dioksyny, furany)⁷⁸.

Mocno związany z techniką jest monitoring środowiska nauki. W sposób naturalny zajmuje się on kontrolą swoich osiągnięć i ich skutków. Pojawiają się jednak nowe aspekty zastosowania najnowszych technologii jak np. klonowanie ludzi czy próby z nowymi typami broni (geofizyczna, zmieniająca zachowania i emocje ludzi, elektromagnetyczna). Takie badania zawsze obarczone są groźbą wywołania katastrofy jak miało to miejsce w byłym ZSSR w 1979 r. gdy z laboratorium wydostały się bakterie węglik.

3.5. Społeczny monitoring zagrożeń niemilitarnych

Każdy człowiek i każda społeczność żyje w otoczeniu i świadomości (lub też nieświadomości) zagrożeń pochodzenia naturalnego i antropogenicznego. Z zagrożeniem życia i mienia spotykamy się od zarania dziejów. Początkowo źródłem zagrożenia niemilitarnego były wyłącznie siły przyrody: pożary naturalne, uderzenia piorunów, powodzie, trzęsienia ziemi, wybuchy wulkanów i inne kataklizmy, wobec których i współczesny człowiek jest także w dużej mierze bezbronny. Wraz z rozwojem cywilizacji pojawiły się zagrożenia, które człowiek sam generuje, zarówno na wskutek niedoskonałości swoich wytworów, jak też niedoskonałości swego działania. Niestety, nie istnieje w środowisku zarówno cywilizacyjnym, jak i przyrodniczym sytuacja „ryzyka

⁷⁵ Nie ma pieniędzy na badanie krów, Gazeta Wyborcza, nr 201 z 29.08.2001 r., s. 17.

⁷⁶ Konwencja została podpisana w Paryżu 13.01.1993 r. Została przez Polskę ratyfikowana i ogłoszona w DzU, nr 63 z 1999 r., poz. 703.

⁷⁷ Ustawa o substancjach i preparatach chemicznych, DzU, nr 11 z 2001 r., poz. 84.

⁷⁸ Została ona podpisana 23.05.2001 r. w Sztokholmie. Wejdzie w życie po jej ratyfikacji przez co najmniej 50 państw. Najgroźniejsze toksyny będą wycofane, Rzeczpospolita, nr 120 z 24.05.2001 r., s. A14.

zerowego”. Postęp cywilizacyjny, nowe technologie, osiedlanie się ludzi w miejscach uznawanych dawniej za niebezpieczne (jak doliny zalewowe rzek) powoduje, że społeczeństwo staje się coraz bardziej narażone na różnego rodzaju nagłe i niespodziewane zagrożenia. Tak więc o społeczeństwie XXI wieku nie można mówić inaczej niż „społeczeństwo ryzyka”.

Jednakże spostrzegawczość i przezorność ludności zawsze odgrywała istotną rolę w wykrywaniu zagrożeń, chociażby z uwagi na – powszechność i zaludnienie oraz docieranie (bycie) w miejscach (obiektach) stanowiących potencjalne zagrożenie dla życia, zdrowia i mienia, a także z uwagi na potrzeby ochrony i obrony zdrowia i życia swojego i swoich bliskich.

Współcześnie, obok niemalże wrodzonego instynktu samoobrony, człowiek ma do swojej dyspozycji coraz lepsze urządzenia techniczne, którymi posługuje się na co dzień, a które wykorzystuje m.in. w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa. W dobie powszechnego dysponowania samochodami (jedno auto przypada na czterech mieszkańców) oraz powszechnej dostępności telefonów (w tym aparatów komórkowych, których liczba w Polsce dochodzi do 10 milionów 300 tys.), oraz powszechnego dostępu do internetu - możliwości monitorowania wystąpienia zagrożeń oraz powiadamiania i ostrzegania o nich niezmiernie wzrastają. Dlatego też rola społeczeństwa w tym procesie zasadniczo się zwiększyła. Ma to niewątpliwy związek z rangą jaką przypisuje się samoobronie powszechnej – jako podstawowej, niezastąpionej i niezawodnej formie ochrony ludności, dobytku i środowiska, a której monitoring stanowi jeden z elementów.

Rewolucja technologiczna z jaką mamy do czynienia w ostatnich dziesięcioleciach przyczyniła się nie tylko do usprawnienia możliwości komunikowania się ludzi, przesyłania informacji, czy też przemieszczania się na niezmiernie duże odległości. Zdobyte techniki znalazły zastosowanie również w codziennym życiu, nie tylko aby usprawnić codzienne czynności, ale przede wszystkim zabezpieczyć życie i dobytek przed niebezpieczeństwem. Nie

bez znaczenia jest okoliczność, iż coraz większa liczba domostw, czy prywatnych zakładów wyposażona jest w indywidualne urządzenia monitoringu zagrożeń służących np. do wykrywania pożaru, czy napadu. Te z pozoru proste urządzenia, jak choćby kamery, czujki, alarmy dźwiękowe, w zdecydowany sposób podnoszą poczucie bezpieczeństwa (nie tylko właścicielom, ale i sąsiadom), a także minimalizują (ze względu na możliwość szybkiego zareagowania) straty wynikłe z zaistniałego niebezpieczeństwa.

Ludność nie tylko czuwa nad bezpieczeństwem swoich posiadłości, ale wychodzi z inicjatywą znacznie szerzej, roztaczając „opiekę” na swoje osiedle, dzielnicę, często całe miasto. Na szczególną uwagę w tym zakresie zasługuje ruch inicjatyw pozarządowych, obywatelskich, które łączą poszczególnych ludzi w grupy obywateli realizujących wspólne idee, m.in. czuwają nad bezpieczeństwem społeczności lokalnych.

Prawo jednostek do zrzeszania się jest obecnie powszechnie uznawanym i konstytucyjnie gwarantowanym prawem we wszystkich demokratycznych państwach. Przemiany demokratyczne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych umożliwiły powstanie tysięcy organizacji pozarządowych działających w wielu sferach życia społecznego. Naturalną cechą tych organizacji jest pewna spontaniczność, nie uporządkowanie, natychmiastowa reakcja na zaistniałą sytuację społeczną. Istniejące organizacje różnią się między sobą wielkością, strukturą wewnętrzną, poziomem zasobów, dostępem do informacji, odmiennością celów, preferują rozmaite strategie działania, ale posiadają przynajmniej jeden punkt styczności – reagują zawsze tam gdzie ani państwo, ani rynek nie chce lub nie może sobie poradzić. Taka sytuacja świadczy o sile tego sektora, stanowi szansę umożliwiającą natychmiastowe dostosowanie się do nowych wyzwań, poprzez szybką lokalizację problemów społecznych i niekonwencjonalne próby ich rozwiązania. Co charakterystyczne dla organizacji pozarządowych - większość z nich ma zasięg regionalny i lokalny, a więc działa tam, gdzie są najbardziej potrzebne i gdzie mają najwięcej pracy.

O potrzebie, celowości i skuteczności działalności stowarzyszeń i fundacji nie trzeba chyba nikogo specjalnie przekonywać, wystarczy przywołać wydarzenia powodzi stulecia, która nawiedziła Polskę w lipcu 1997 r. W sytuacji kiedy organy administracji rządowej i samorządowej wydawały się całkowicie bezradne wobec zaistniałych wydarzeń, to przede wszystkim organizacje pozarządowe wzięły na siebie główny ciężar udzielania pomocy powodziarzom. Monitorowały potrzeby ludności w zakresie żywności, wody pitnej, odzieży, leków i materiałów sanitarnych, rozpowszechniły i prowadziły zbiórkę darów na terenie całego kraju, a następnie prowadziły ich dystrybucję. Kilkuosobowe patrole monitorowały wały powodziowe, prowadząc ich obserwację zarówno w dzień, jak i w nocy, patrole społeczne strzegły bezpieczeństwa majątku pozostawionego przez ewakuowanych powodziarzy, zapobiegano grabieżom sklepów pozostawionych bez żadnego zabezpieczenia. Bez zaangażowania Polskiego Czerwonego Krzyża, Związku Harcerstwa Polskiego, Polskiego Związku Krótkofalowców, Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, Polskiej Akcji Humanitarnej, i szeregu innych organizacji straty powodziowe byłyby niewątpliwie znacznie większe.

Organizacje pozarządowe włączają się do monitoringu społecznego na rzecz społeczności lokalnych nie tylko w sytuacji bezpośredniego zagrożenia. Znane są akcje prowadzone w ramach programu „bezpieczne miasto, osiedle, dom, szkoła”, których inicjatorami są właśnie działacze organizacji społecznych. Celem tego typu akcji jest poprawa bezpieczeństwa ludności poprzez prowadzenie stałego monitoringu zagrożeń i patologii, które pojawiają się w szkołach, osiedlach, parkach, innych miejscach publicznych. Oprócz patrolowania prowadzone są również zakrojone na szeroką skalę szkolenia, na których propaguje się ideę „sąsiedzkiego czuwania”, sposobów zwiększania zabezpieczeń, montowania kamer i innych czujników. Inicjatywa prowadzenia takich akcji wypływa najczęściej od samych mieszkańców, którzy widząc

bezsilność służb porządkowych, jednoczą się wokół wspólnego celu i sami podejmują działalność w tym zakresie.

Oprócz spontanicznych inicjatyw obywatelskich stowarzyszenia prowadzą szereg różnorodnych działań w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom niemilitarnym, co znajduje odzwierciedlenie w zapisach statutowych. Przykładowo Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe mające na celu (zgodnie ze statutem GOPR) m.in. niesienie pomocy w górach ludziom, których zdrowie lub życie jest zagrożone, prowadzi monitoring warunków atmosferycznych, poprzez podawanie codziennych komunikatów o warunkach pogodowych w górach, prognozowanie i ostrzeganie przed zagrożeniami lawinowymi (tzw. służba śniegowo-lawinowa), krzewi zasady prawidłowego zachowania się w górach, a także pomaga przy likwidacji skutków klęsk żywiołowych i katastrof. Działalność o podobnym charakterze, tylko w innym środowisku prowadzi Polski Związek Motorowy oraz Towarzystwo Trzeźwości Transportowców. Zgodnie ze statutami organizacje te działają na rzecz podnoszenia bezpieczeństwa na drogach, przeciwdziałania ujemnym skutkom rozwoju motoryzacji, promocji kultury, trzeźwości i bezpieczeństwa w ruchu transportu lądowego, powietrznego i żegludze. Stowarzyszenia prowadzą monitoring wypadków drogowych, w tym spowodowanych przez kierowców będących w stanie nietrzeźwym, monitoring zagrożeń związanych z nadużywaniem alkoholem, szczególnie przez kierowców odpowiedzialnych za bezpieczeństwo przewożonych ludzi. W statucie innej organizacji – Areoklubu Polskiego czytamy, iż celem działania jest m.in. działanie na rzecz gospodarki i kultury narodowej, bezpieczeństwa i obronności kraju, zapobiegania klęskom żywiołowym i ekologicznym oraz zagrożeniom cywilizacyjnym. Nieocenioną pomoc Areoklub Polski oddał w czasie powodzi w 1997 r. Wynikiem udziału Lotniczych Formacji OC w akcji przeciwpowodziowej było ciągłe monitorowanie stanu zagrożenia przy pomocy kamer video i aparatów fotograficznych, z którego korzystali m.in. sejm, senat, wojewodowie, telewizja;

Formacje Lotnicze Areoklubu patrolowały cały obszar zalany, dzięki czemu uratowano przez utonięciem 8 osób. Wszystkie te działania wykazały jak bardzo przydatność organizacji potwierdza się także w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń niemilitarnych.

Podsumowując znaczenie monitoringu społecznego prowadzonego przez ludność, a szczególnie przez osoby zrzeszone w stowarzyszeniach i fundacjach, należy podkreślić, iż nabiera on szczególnego znaczenia w czasach gdy zagrożenia niemilitarne tak bardzo często i z tak ogromnym natężeniem godzą w spokojny byt i funkcjonowanie obywateli. Monitoring społeczny staje się jedną z najbardziej optymalnych form przeciwdziałania zagrożeniom, korzystną zarówno dla samoorganizacji społecznej jak i dla organów rządowych. Wszelkie zatem przejawy inicjatyw społecznych w tym zakresie winne być wspierane i szeroko propagowane, tak aby idea monitoringu społecznego została szeroko rozpowszechniona. W związku z powyższym celowe jest propagowanie i wspieranie działalności organizacji pozarządowych w tym zakresie, upowszechnianie wiedzy i umiejętności, którą posiadają ludzie działający w tych organizacjach. Celowym jest również włączenie monitoringu społecznego do ogólnokrajowego systemu monitoringu zagrożeń niemilitarnych, tak aby stał się jednym z niezbędnych elementów tego systemu. Na zakończenie warto podkreślić, iż realizowanie monitoringu społecznego przez organizacje pozarządowe daje pewność, iż będzie on prowadzony tam, gdzie mają swoje źródło niemal wszystkie zagrożenia niemilitarne - w terenie, oraz najmniejszymi nakładami finansowymi, jakie można na ten cel przeznaczyć.

W podsumowaniu tej części naszych rozważań, po analizie i ocenie aktualnego stanu monitoringu zagrożeń niemilitarnych można sformułować następujące wnioski:

- monitoring zagrożeń niemilitarnych zlokalizowany jest w instrumentarium środków polityki bezpieczeństwa narodowego,
- pojmując bezpieczeństwo narodowe jako permanentny proces, monitoring zagrożeń wypełnia obok rozpoznania funkcję dokładnego ugruntowania poznawczego,
- tworzenie nowych systemów monitoringu i modernizacja istniejących wynika z faktów częstszego występowania symptomów sytuacji kryzysowych niż urzeczywistniania się zdarzeń nadzwyczajnych o charakterze kryzysu,
- zakres pomiarów symptomów zagrożeń i liczba uczestniczących w nim jednostek organizacyjnych wymusza wyodrębnienie ich i organizację w ramach narodowego systemu monitoringu zagrożeń bezpieczeństwa narodowego,
- aktualnie prowadzony w Polsce monitoring zagrożeń niemilitarnych różnych środowisk wymaga zabiegów organizacyjnych i modernizacji instrumentalnej oraz poszerzenia zakresu obserwacji i pomiarów różnych parametrów i symptomów,
- systematycznie rośnie znaczenie społecznego monitoringu różnych zagrożeń niemilitarnych.

WNIOSKI KOŃCOWE Z I ETAPU BADAŃ

1. Współczesna technologia ciągłej obserwacji i wykrywania zagrożeń w różnorodnych środowiskach i obiektach w połączeniu z wysoce sprawnymi urządzeniami przesyłania, gromadzenia i opracowywania informacji umożliwiają poprzez wykrycie i identyfikację zagrożeń niemilitarnych radykalne zwiększenie skuteczności działań zapobiegawczych, przeciwdziałających, ratunkowych i innych.
2. Przez monitoring zagrożeń niemilitarnych należy współcześnie rozumieć *dziedzinę (narzędzie) bezpieczeństwa narodowego polegającą na ciągłym lub okresowym prowadzeniu znormalizowanych obserwacji, porównywalnych kontroli oraz jednolitych pomiarów zjawisk, osób, rzeczy i obiektów uznanych za niebezpieczne. Organizowany jest on w celu wykrycia i pomiaru przesłanek lub oznak zagrożeń dla wszczęcia przeciwdziałania (uprzedzania, zapobiegania, natychmiastowej reakcji władz i wyspecjalizowanych sił) i stabilizacji zagrożonego środowiska.*
3. Współcześnie wciąż wzrastające zagrożenia niemilitarne niosą równie tragiczne skutki dla ludności, dobytku i środowiska jak działania wojenne, a niektóre z nich zostały nawet zaliczone do broni masowego rażenia (narkotyki w USA).

Przyczyną zatrważającego, ciągłego wzrostu zagrożeń niemilitarnych są oprócz naturalnych sił przyrody, zanieczyszczanie, skażenie i zniszczenie środowiska naturalnego; cywilizacja techniczna a w niej głównie powszechna motoryzacja; rozpowszechnianie środków psychotropowych i nieuleczalnych chorób (np. wirus HIV); wzrost zaludnienia i towarzyszące mu wzrost zubożenia i nędzy w obszarach południowej półkuli, który stymuluje masową niekontrolowaną migrację; wzrost przestępczości i demoralizacji społeczeństw; otwarcie granic demokratycznych państw

ułatwiający przenikanie i działanie organizacji i grup terrorystycznych; wrażliwość systemów informatycznych na zakłócenia i niekontrolowane wykorzystywanie danych.

4. Przez zagrożenie niemilitarne bezpieczeństwa narodowego należy współcześnie rozumieć *take zdarzenia i ich skutki, które spowodowane przez siły przyrody lub działalność człowieka (innych państw), bez użycia metod militarnych, wywołują w państwie powstanie sytuacji nadzwyczajnej o takim rozmiarze i nasileniu, że mogą spowodować w nim kryzys niemożliwy do zwalczenia przy normalnym funkcjonowaniu administracji publicznej i służb ratowniczych.*
5. Nowoczesne systemy monitoringu zagrożeń niemilitarnych już powszechnie funkcjonujące w państwach zachodnich a po części w niektórych instytucjach i obiektach również w Polsce, wraz z tymi, które są na etapie badań i wdrażania do praktyki, umożliwiają prowadzenie ciągłej obserwacji, przesyłania, gromadzenia i opracowywania informacji o zagrożeniach niemilitarnych w niemalże wszystkich środowiskach, instytucjach i obiektach. Tym samym stworzone zostały technologiczne podstawy powszechnego zastosowania monitoringu zagrożeń niemilitarnych co stanowi bezprecedensowy w historii przeskok cywilizacyjny w możliwościach zapobiegania, przeciwdziałania i ochrony ludności przed zagrożeniami niemilitarnymi.
6. Dla jak najszerszego wykorzystania możliwości monitoringu zagrożeń niemilitarnych w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI w. niezbędne a nawet konieczne będzie:
 - dalsza popularyzacja wśród społeczeństwa wiedzy i umiejętności wykorzystania monitoringu dla zwiększenia bezpieczeństwa;
 - wspieranie rozwoju technologii i produkcji sprzętu do monitoringu zagrożeń niemilitarnych;

- integracja pojedynczych podsystemów monitoringu w narodowy system monitoringu obejmujący całe terytorium Polski;
- zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom niemilitarnym o charakterze ponadnarodowym (międzynarodowym) – sprzężanie narodowego systemu monitoringu z systemami monitoringu sąsiadów a nawet ogólnoeuropejskimi;
- zapewnienie wszystkim terytorialnym organom władzy samorządowej, a szczególnie na szczeblu wojewódzkim i powiatu możliwości wykorzystania monitoringu zagrożeń niemilitarnych do kierowania sferą bezpieczeństwa;
- ujmowanie tematyki badań i nauczania z zakresu monitoringu zagrożeń niemilitarnych przez wszystkie placówki naukowo-dydaktyczne działające w sferze bezpieczeństwa narodowego.

WYKAZ CYTOWANYCH PUBLIKACJI:

1. Ani zerwać, ani utrzymać, Gazeta Wyborcza, nr 36 z 12.02. 2002 r.
2. Balcerowicz B., Obronność państwa średniego, Warszawa 1997.
3. Bez kontroli. Służba zdrowia i samorzady pożyczają bez opamiętania, Rzeczpospolita, nr 15 z 18.01.2002 r.
4. Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku (red. D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba), Warszawa 1997.
5. Bezpieczne wakacje z Daewoo, Moto Doradca. Mazowiecki Miesięcznik Motoryzacyjny, nr 2 z 07/08 2000 r.
6. Biały wywiad, Gazeta Wyborcza. Komunikaty, 20.11.2001 r.
7. Brückner A., Słownik etymologiczny języka polskiego, Warszawa 1985.
8. Co będzie z wielką płytą ? Dzień dobry. Warszawska Gazeta Niezależna, nr 3 z 15. 09.2000 r..
9. Complex Emergencies and Natural Disasters in 1992. Special Edition, January/February 1993.
10. Czaputowicz J., System czy nieład ? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku, PWN, Warszawa 1998.
11. Czermak W., Ilustrowane dzieje Polski, Tom pierwszy od początków do X wieku, Wiedeń b.d.w. (prawdopodobnie przed 1914 r.),
12. Definicje pojęć z zakresu ochrony środowiska, GUS, Ośrodek Badawczo – Rozwojowy Statystyki Departament Rolnictwa, Leśnictwa i Ochrony Środowiska, Warszawa 1993.
13. Dictionnaire Diplomatique, Academie Diplomatique Internationale, Paris 1947.
14. Disaster Relief and Emergency Assistance Act. Sec. (art. 102).
15. Donnelly Ch., Kwestie bezpieczeństwa, [w:] Przegląd NATO, Zima 2000 – 2001.

16. Dworecki S., *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996.
17. Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1996.
18. *Dwójka w sumie*, Magazyn Rzeczpospolitej nr 49 z 7.12.2001 r.
19. *Emergency Management: Principles and Practice for Local Government*. FEMA.
20. *Encyklopedia Multimedialna PWN. Słownik wyrazów obcych. Definicje PWN*, Warszawa 2001.
21. Erik auf Der Heide, *Disaster response*, St. Louis, Baltimore, Toronto 1989.
22. *Fiskus uderzy za pół roku*, Gazeta Wyborcza, nr 32 z 7.02.2002 r.
23. Fleming M., Gołębiowski J., Olbryś S., *Ochrona ludności – wybrane zagadnienia*, Urząd Szefa Obrony Cywilnej Kraju, Warszawa 1997.
24. Forowicz K., *Nowa strategia ochrony przed powodzią*, Rzeczpospolita z 10.05.1999 r.
25. *Groźni pedofile znów napiętnowani*, Rzeczpospolita, nr 294 z 17.12.2001 r..
26. *Inny słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2000.
27. Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna Polski na progu XXI w.*, Warszawa 1998.
28. Janik P., *Monitoring i prognozowanie sytuacji kryzysowych w zakresie klęsk żywiołowych, katastrof technicznych i innych zagrożeń*, AON, Warszawa 2001.
29. *Joint Doctrine for Civil – Military Operations*, Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 3 – 57, 8.02.2001 r.
30. Jurkowski M., *Bezpieczeństwo jądrowe. Przygotowanie administracji rządowej na wypadek zdarzeń radiacyjnych*, AON, Warszawa 2000.
31. Jurkowski M., *Organizacja, cele i zadania wyspecjalizowanych służb Prezesa Państwowej Agencji Atomistyki na wypadek zdarzeń radiacyjnych*, [w:] *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych. Rola i zadania administracji publicznej*, publikacja po V Międzynarodowym Forum Ratownictwa, Inowrocław 2000.

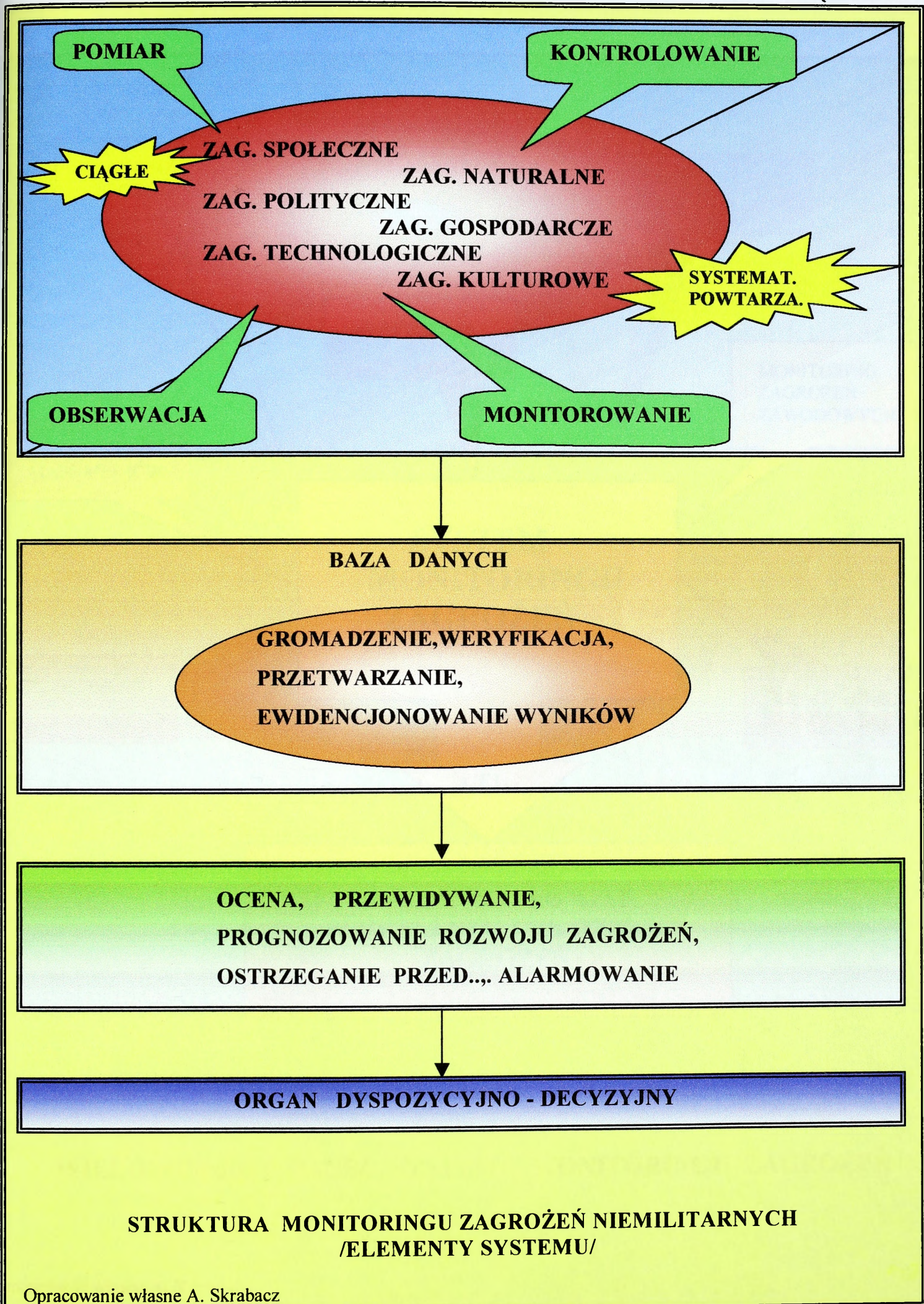
32. Kasprzewski A., Kryzys – wieloaspektowość pojęcia, [w:] Zeszyty Naukowe AON nr 3, Warszawa 1998.
33. Kieżun W., Czterech jeźdźców biurokracji, Gazeta Wyborcza, nr 253 z 28 – 29. 10.2000 r.
34. Kitler W., Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych, AON, Warszawa 2001.
35. Konieczny J., Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, wypadkach i katastrofach, Poznań – Warszawa 2001.
36. Kontrakt do negocjacji, Rzeczpospolita, nr 36 z 12.02.2002 r.
37. Korycki S., System bezpieczeństwa Polski, Warszawa 1994.
38. Kotarbiński T., Traktat o dobrej robocie, Wrocław, Warszawa, Kraków 2000.
39. Kozłowska K., Etymologia, pojęcia i typologia kryzysów, [w:] Myśl Wojskowa, nr 2 / 2001.
40. Kruczkowska M., Siłaczka' 98, Gazeta Wyborcza z 8.07.1998 r.
41. Kukułka J., Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa, [w:] Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie, zbiorowe pod red. J. Kukułki, Warszawa 1994.
42. Longman Dictionary of Contemporary English, Warszawa 1990.
43. Mały Ilustrowany Leksykon PWN, Warszawa 1997.
44. Mazur E., Słownik ekologii i ochrony środowiska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1999.
45. Meinel C., Elektroniczne robaki, [w:] Świat Nauki, nr 12 z 2001 r.
46. Microsoft Encarta Encyclopedia 99 (multimedialna).
47. Misztal B., Społeczeństwo wysokiego ryzyka, Rzeczpospolita, dodatek Plus Minus, nr 257 z 3 – 4. 11. 2001 r.
48. Młodzi niedouczeni, Gazeta Wyborcza, nr 284 z 5.12.2001 r.
49. Modrzejewska B., Społeczny monitoring, Rzeczpospolita z 21.02.1997 r.
50. Mniej w kasie, ograniczone wydatki, Rzeczpospolita, nr 11 z 14.01.2002 r.

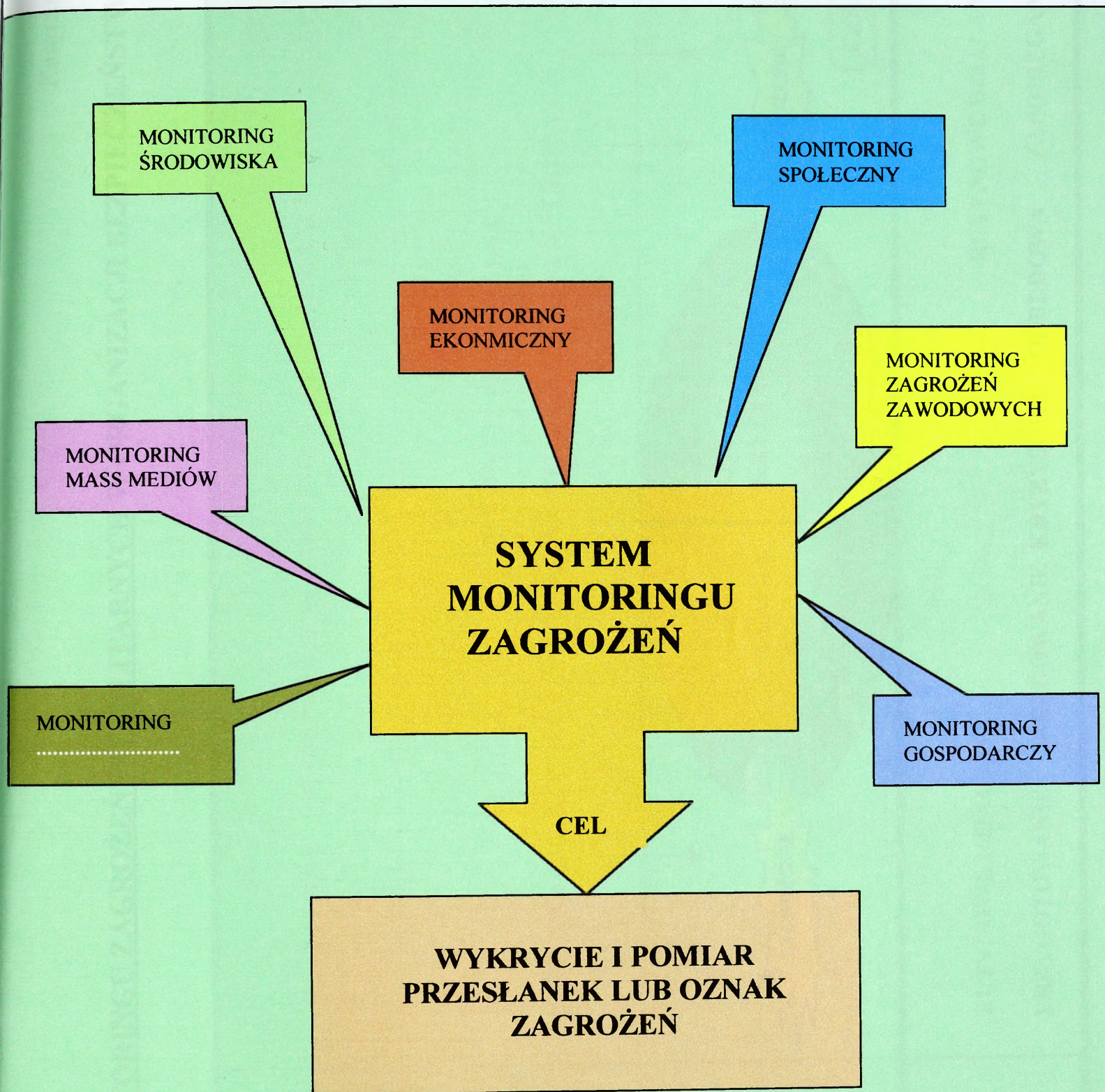
51. Multimedialna Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 2000.
52. Multimedialny słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 2000.
53. Nadzorujcie lepiej pedofilów, Gazeta Wyborcza, nr 294 z 17. 12. 2001 r.
54. Najgroźniejsze toksyny będą wycofane, Rzeczpospolita, nr 120 z 24.05.2001 r.
55. Nie ma pieniędzy na badanie krów, Gazeta Wyborcza, nr 201 z 29.08.2001 r.,
56. Nowy słownik poprawnej polszczyzny, PWN, Warszawa 1999.
57. Nowy Leksykon PWN, Warszawa 1998.
58. Osmańczyk E. J., Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ, PWN,, Warszawa 1974.
59. Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English, Fifth edition, Oxford University Press, 1995.
60. 5 – latek słabo przygotowany, Rzeczpospolita, nr 284 z 5.12.2001 r. i nr 4 z 5 – 6.01.2002 r.
61. Państwo zadłużone po uszy, Rzeczpospolita, nr 15 z 18.01.2002 r.
62. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post – Cold War Era, London 1991.
63. Podkamer L., Tu już nie ma żartów. Kryzys finansów publicznych, Gazeta Wyborcza, nr 258 z 5.11.2001 r.
64. Polityka zagraniczna państwa, Warszawa 1992.
65. Problemy zarządzania kryzysowego w państwie. Studium, AON, Warszawa 2000.
66. Program państwowego monitoringu środowiska na lata 1998 – 2002. Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Biblioteka Ochrony Środowiska, Warszawa 1998.
67. Raport Rady Europejskiej w dziedzinie Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP) z Goeteborga, Bruksela 2001.

68. Reuner M., National Security. The Economic and Environmental Dimension, Worldwatch Institute, 5 / 1989 r.
69. Rose – Ackerman S., Korupcja i rządy, Warszawa 2001.
70. Rutkowski C., Bezpieczeństwo i obronność: strategie – koncepcje – doktryny, Warszawa 1995.
71. Rynek wciąż nieuporządkowany, Rzeczpospolita, nr 13 z 16.01.2002 r.
72. Sabak Z., Królikowski J., Ocena zagrożeń bezpieczeństwa RP, AON, Warszawa 2000.
73. Słownik łacińsko – polski, PWN, Warszawa 1986.
74. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1996 i 2000.
75. Słownik współczesnego języka polskiego, wyd. WILGA, Warszawa 1996.
76. Słownik wyrazów obcych (multimedialny), PWN, Warszawa 2001.
77. Słownik wyrazów obcych, wyd. Europa, Wrocław 2001.
78. Stachowiak Z., Bezpieczeństwo ekonomiczne, [w:] Ekonomika obrony, red. Stankiewicza W., AON, Warszawa 1994.
79. Stankiewicz W., Bezpieczeństwo narodowe a walki niebrojne, Warszawa 1991.
80. System Monitoringu i Osłony Kraju. Osłona przeciwpowodziowa i ograniczenie zagrożeń, Publishing Institute, Warszawa 1999.
81. System zarządzania państwem w sytuacjach kryzysowych, [w:] Samorząd Terytorialny, nr 5 /2000 r.
82. Szot E., Z poręki Fryderyka Wielkiego. Wojna o rynki zbóż będzie dramatyczna..., Rzeczpospolita, nr 11 z 14.01.2002 r.
83. Świętochowska U., Patologie cywilizacji współczesnej, Toruń 1999.
84. Świniarski J., O naturze bezpieczeństwa, Warszawa – Pruszków 1997 r.
85. Taylor M. T., American National Security: Policy and Process, Baltimore 1981.

86. Troskolański A.T., O twórczości. Piśmiennictwo naukowo – techniczne, PWN, Warszawa 1978.
87. Trzęsicki K., Logika. Nauka i sztuka, Białystok 1996.
88. Ustawa o dostępie do informacji publicznej, DzU, nr 112 z 2001 r., poz. 1198.
89. Ustawa o gotowości cywilnej i zarządzaniu kryzysowym, Rzeczpospolita, nr 201 z 29. 08. 2001 r.
90. Ustawa o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska z 20. 07. 1991 r., DzU, nr 77 z 1991 r., poz. 35.
91. Ustawa o substancjach i preparatach chemicznych, DzU, nr 11 z 2001 r., poz 84.
92. Ustawa o transporcie drogowym, DzU, nr 125 z 2001 r., poz. 1371.
93. Administracja wobec sytuacji kryzysowych. Materiały z konferencji polsko – kanadyjskiej, 6 – 8 maj 1998 r.
94. Ustawa Prawo lotnicze (DzU, nr 32 z 1962 r., poz. 153 z późniejszymi zmianami).
95. Wielki brat czuwa. Monitoring. Uzupełnienie systemu alarmowego, Dodatek Rzeczpospolitej „Mądry przed Szkodą”, nr 276 z 29.11.2001 r.
96. Wróblewski R., Zarys teorii kryzysu. Zagadnienia prewencji i zarządzania kryzysami (crisis prevention, crisis management), AON, Warszawa 1996.
97. www.optimus.bydgoszcz.pl.
98. www.press-service.com.pl.
99. www.tai.com.pl.
100. www.wiem.onet.pl.
101. www.wiem.onet.pl.
102. www.atest.ceti.pl.
103. www.wios.rzeszow.pl.
104. Zarządzanie. Teoria i praktyka, zbiorowe, PWN, Warszawa 1999.

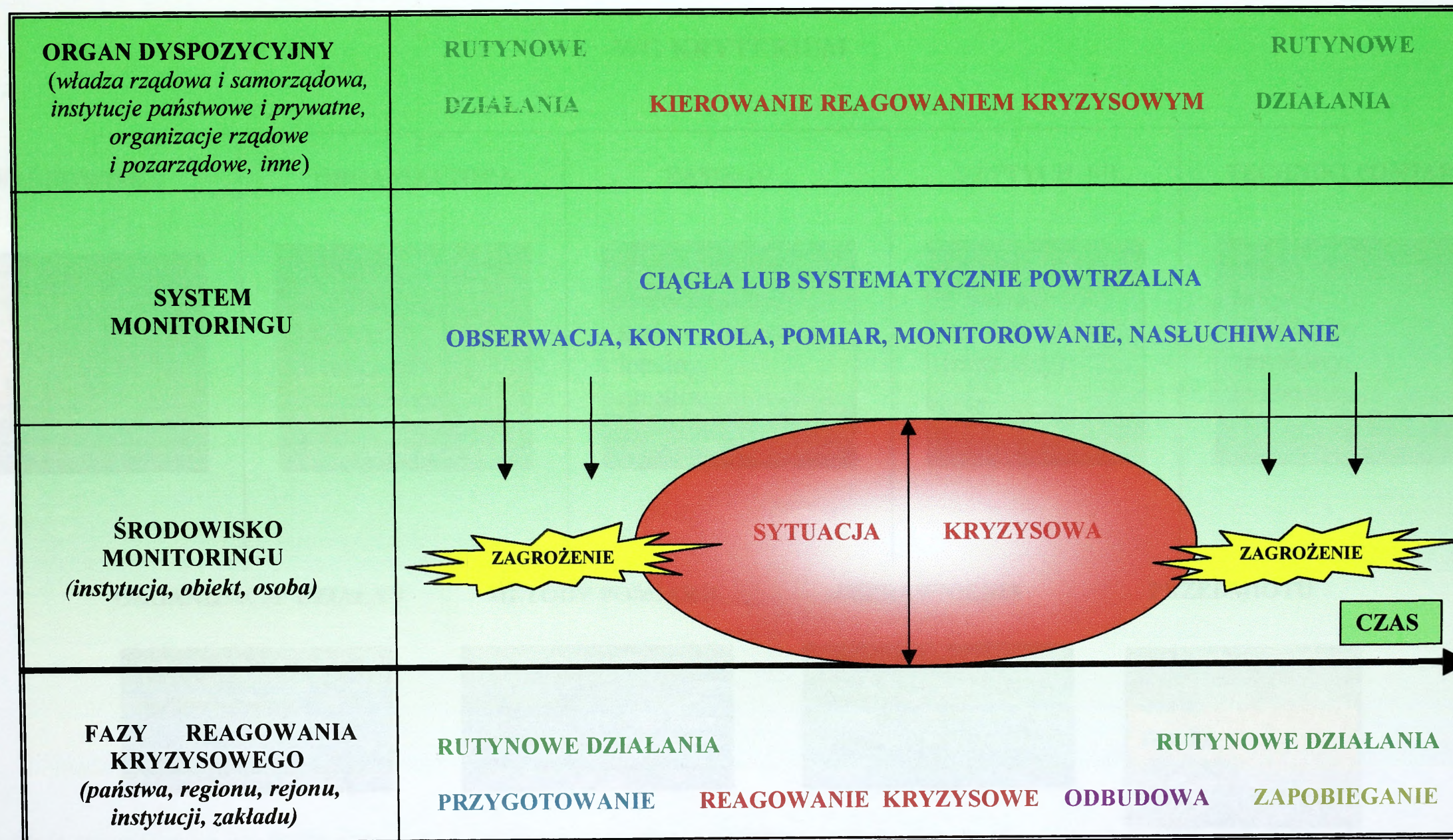
105. Ze Wschodu nadciąga AIDS. Rosja chora na AIDS, Gazeta Wyborcza, nr 279 z 29.11.2001 r.
106. Zieliński J., Raport dyrektora Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej za lata 1991-2000. IMGW, Warszawa 2001.
107. Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów o ogłoszeniu Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, MP, nr 26 z 2001 r., poz. 432.
108. Zienkowski L., Strategia wątpliwego optymizmu, Gazeta Wyborcza, nr 32 z 7.02.2002 r.
109. Zięba R., Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, [w:] Zbiorowe, Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, Warszawa 1997.
110. Zychowicz E., Betonowy spadek, Rzeczpospolita. Nieruchomości - Budownictwo, nr 193 z 20. 06. 2001 r.
111. Żarłoczne agencje, fundusze bez dna, Gazeta Polska z 29. 08.2001 r.

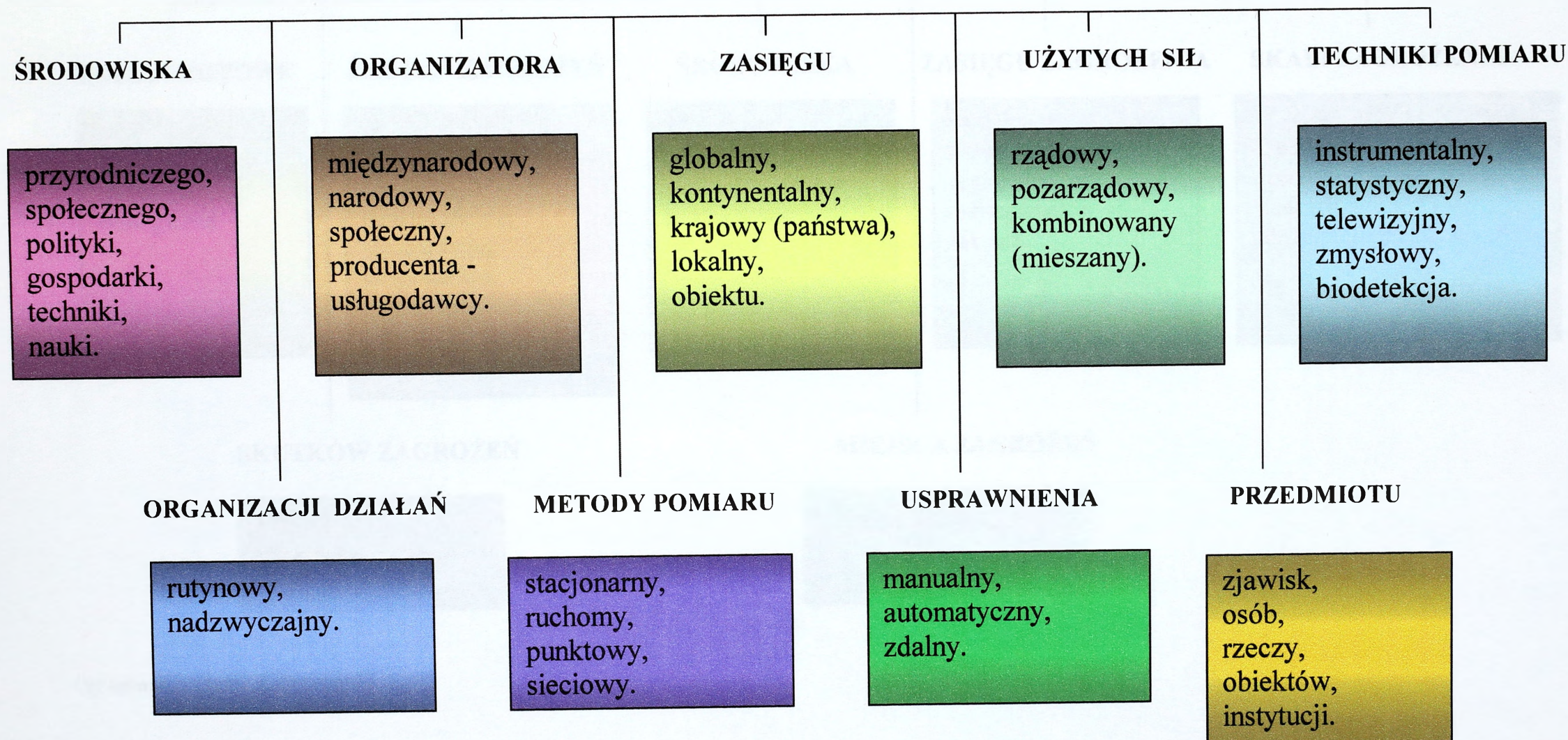
WIELOPODMIOTOWOŚĆ SYSTEMU MONITORINGU ZAGROŻEŃ

MIEJSCE I ROLA MONITORINGU ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH W ORGANIZACJI BEZPIECZEŃSTWA

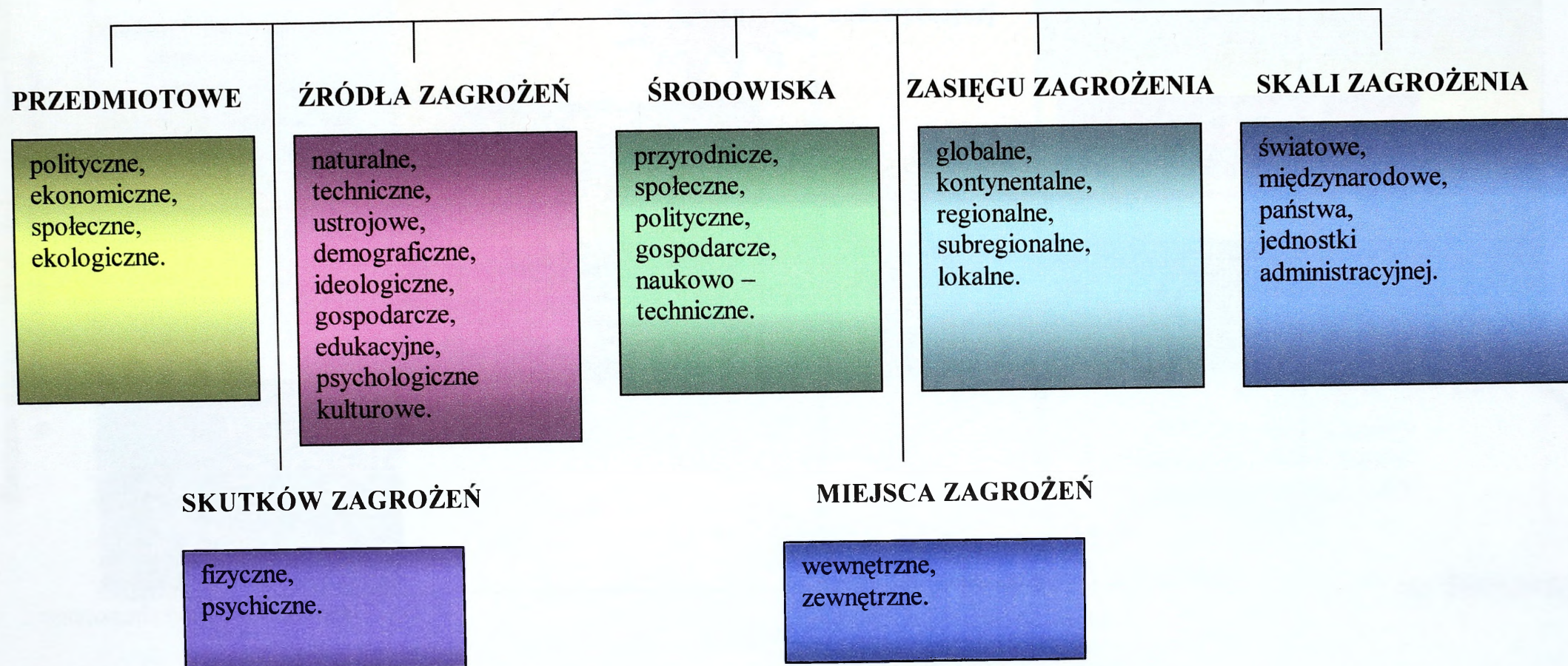
TYPOLOGIA MONITORINGU ZAGROZEŃ NIEMILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

WG KRYTERIUM

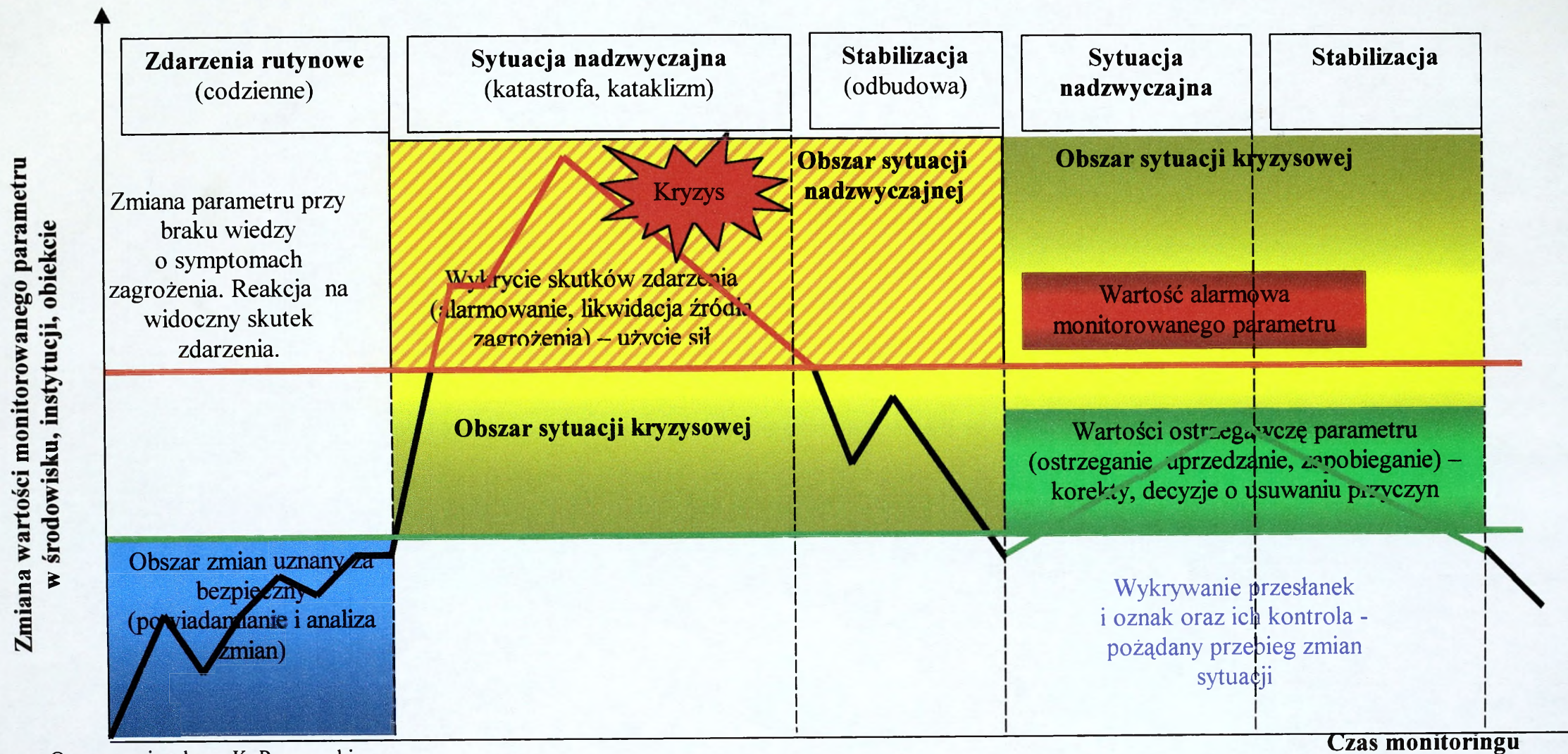

TYPOLOGIA ZAGROŻEŃ NIEMILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

WG KRYTERIÓW

MIEJSCE I ROLA MONITORINGU W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH (NADZWYCZAJNYCH)

Opracowanie własne K. Przeworski

Czas monitoringu